

ΘΕΜ. Δ. ΤΣΑΤΣΟΥ

ΥΦΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΕΛΕΓΧΩΝ ΕΛΕΓΧΟΙ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΡΙΔΗΣ

(*'Ανατύπωσις ἐκ τοῦ 2ου Τεύχους τοῦ Β'. ἔτους τοῦ 'Αρχείου
Φιλοσοφίας καὶ Θεωρίας τῶν 'Ἐπιστημῶν'*)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ «Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ»
1930

E.Y.D της Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΕΛΕΓΧΩΝ ΕΛΕΓΧΟΙ

ΥΠΟ

ΘΕΜ. Δ. ΤΣΑΤΣΟΥ

‘Υφηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ο ’Ι. Θεοδωρακόπουλος ὑπέβαλε τὴν «περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς φιλοσοφίας τῆς ἴστορίας» διατριβήν του ἐπὶ ἴφηγεσίᾳ διὰ τὴν ἔδραν τῆς συστηματικῆς φιλοσοφίας εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις φιλοσοφικὴν Σχολὴν καὶ συνυπέβαλε καὶ τὰς ἄλλας ἔργασίας του.

Ἐπὶ τῆς αἰτήσεως ταύτης ἀπεφάνθη, κατόπιν εἰσηγήσεως, γενομένης ὑπὸ τοῦ κ. Θ. Βορέα καὶ συμφώνως πρὸς αὐτήν, κατὰ πλειονψηφίαν, ἡ Σχολὴ, δτι δ ’Ι. Θεοδωρακόπουλος στερεῖται ὠριμότητος σκέψεως, φιλοσοφικῆς μορφώσεως καὶ φιλολογικῆς προπαιδείας τόσον, ὅστε ἡ Σχολὴ νὰ μὴ δύναται νὰ καλέσῃ τὸν ὑποψήφιον ν’ ἀναπτύξῃ προφορικῶς τὰ ἔργα του.

Ο ’Ι. Θεοδωρακόπουλος ἀφ’ οὗ ἔλαβε γνῶσιν τῆς εἰσηγητικῆς ἐκθέσεως ἐδημοσίευσε τὸ πρῶτον τεῦχος μακρᾶς ἀναιρέσεως ὑπὸ τὸν τίτλον «Σχολαστικισμὸς καὶ φιλοσοφικὴ κριτικὴ». Κατόπιν αὐτοῦ καὶ προτοῦ κυκλοφορῆσει τὸ δεύτερον τεῦχος τῆς ἀναιρέσεως ταύτης πρῶτος δ εἰσηγητὴς κ. Βορέας ἐδημοσίευσε τὴν ἐκθεσίν του καὶ κατόπιν δ κ. Λογοθέτης τοὺς «φιλοσοφικοὺς ἐλέγχους» ἀνταπαντῶν εἰς τὸ πρῶτον τεῦχος τοῦ «Σχολαστικισμοῦ καὶ τῆς φιλοσοφικῆς κριτικῆς»,

Εὐρισκόμεθα τοιουτορόπως πρὸ ζωηροτάτης συγχρούσεως. Ἀφ’ ἐνὸς δύο καθηγηταί, ἐξ ὧν δ εἰς ἐγένετο πρὸ πολλῶν ἐτῶν καθηγητής, ἀν καὶ πρόκειται ἀκόμη νὰ ἐκδώσῃ τὸ πρῶτον ἥδη τὰ φιλοσοφικά του ἔργα, ὡς ἀνηγγέλθη διὰ τῶν ἐφημερίδων, δ’ ἐτερος, ἀν καὶ πολλὰ ἴστορικὰ περὶ φιλοσοφίας ἔργα ἐκδίδων ἀπὸ καιροῦ, ἐγένετο καθηγητὴς πρὸ τινων μόλις ἐτῶν. Ἀφ’ ἐτέρου δ ’Ι. Θεοδωρακόπουλος.

Οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης ἔκπροσωποῦν παράδοσιν πνευμα-
τικήν, ἡ ὅποία ἦνθισεν ἄλλοτε, πρῶτον ἔκτὸς καὶ κατόπιν ἐντὸς
καὶ διὰ τοῦ Πανεπιστημίου, τὸν λογιωτατισμόν, τὸν ὅποῖον ἀδίκως
ἔχαρακτήρισαν ὡς ἀττικισμόν, ἐπειδὴ φαίνεται, παρὰ τὸν ἔλεγχον τοῦ
ἀειμνήστου Βερναρδάκη, ἐθεωρήθησαν οἱ γλωσσικοὶ τύποι, τῶν
ὅποίων ἐποιοῦντο κατὰ προτίμησιν οἱ ὅπαδοί του χρῆσιν, ὡς κάπως
ἔνθυμιζοντες τὴν ἀττικὴν διάλεκτον.

‘Ο τυπικὸς καὶ ἄγονος ἴστορισμὸς τοῦ λογιωτατισμοῦ ἐγένετο
πολλάκις ἀντικείμενον κριτικοῦ ἔλεγχου. Δικαίως. ‘Ο λογιωτατισμὸς
ἔβλαψε τὴν προείαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἀπώθησεν ἵδιος εἰς τὸ σκό-
τος τὰς ἡμίκας δυνάμεις, ὃσας συνεπύκνωσεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ
ἔμνους τεσσάρων αἰώνων ἀπαράδεκτος δουλεία. ’Αλλ’ ἀφ’ ἑτέρου διὰ
σοφωτάτων ἐρευνῶν ἐπὶ παντοίων θεμάτων ἔδωσαν οἱ λογιώτατοι
εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν ἴστορικὴν συνείδησιν ἐθνικῆς ζωῆς ἀρχομένης
εἰς τὴν αὐγὴν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἐθνικῆς ζωῆς συνεχιζο-
μένης μέχρι τοῦ IE’ μετὰ Χριστὸν αἰῶνος. ‘Ο λογιωτατισμὸς δῆμος,
παρ’ ὅτι ἐστρέφετο κυρίως πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, συνέδεσε τὴν
νέαν Ἑλλάδα πρωτίστως μέ τὸ Βυζάντιον καὶ τοῦτο, διότι πνευματι-
κῶς ἥτο πράγματι γόνος καὶ κληρονόμος τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου,
ὅπως ἀποδεικνύει καὶ ἡ συσχέτισις τῆς ἴστορικῆς προσπάθειας τοῦ
ἀειμνήστου Κ. Σάθα πρὸς τὰς γλωσσικὰς αὐτοῦ ἀντιλήψεις.

Πάντως δῆμος τὸ ἔργον τοῦτο συνετελέσθη καὶ ἀπεκτήσαμεν ἴστο-
ρικὴν συνείδησιν τριάκοντα αἰώνων. ‘Αν ίσως ἡ νέα γενεὰ δὲν
ἀπηλπίσθη μετὰ τὴν μεγάλην καταστροφὴν καὶ ἀγωνίζεται ἥδη καὶ
πάλιν ὀφείλεται τοῦτο εἰς τὴν πεποίθησιν, ὅτι ὅπως τοσάκις ἀνέξησεν
ὁ Ἑλληνισμὸς οὗτο καὶ πάλιν θὰ δυνηθῇ νὰ διαπρέψῃ. ’Αλλ’ ἡ πα-
λαιὰ μορφὴ τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἀδύνατον νὰ
χωρέσῃ ζωντανὴν τὴν νέαν Ἑλλάδα, τῆς ὅποιας ἡ συνείδησις ἔχει
πλέον εὐρυνθῆ καὶ στρέφεται ὅχι μόνον πρὸς τὸ παρελθὸν ἄλλὰ καὶ
πρὸς τὸ μέλλον. Βεβαίως δῆμος δὲν ἔπαυσαν νὰ ὑπάρχουν, ἀδιακρίτως
γλωσσικοῦ τύπου πλέον, πνεύματα παρωχημένα, τὰ ὅποια θὰ εἶχον
ίσως ἄλλοτε θέσιν, ἄλλὰ τὰ ὅποια σήμερον δὲν δικαιολογοῦνται
πλέον. Παρ’ ὅτι δὲ στεροῦνται παντὸς δικαιώματος ἐνεργοῦ πνευμα-
τικῆς ὑπάρξεως ζητοῦν ἀκόμη νὰ δώσουν αὐτὰ μορφὴν εἰς τὴν ἐθνι-

κήν μας ζωήν, μὴ ἀντιλαμβανόμενα ὅτι τὸ ἔργον αὐτὸν εἶναι ἀντικειμενικῶς, δηλαδὴ ἀνεξαρτήτως τῆς πεποιθήσεως τῶν ἔργατῶν του, ἀντίθετον πρὸς τὸ χρέος ἑκάστου, ἀφ' οὗ ζητοῦν, ἐν ἀγνοίᾳ των ἔστω, νὰ δεσμεύσουν καὶ νὰ μαράνουν τὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους. Τοιοῦτοι καὶ οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Δογοθέτης.

Τούναντίον ὁ ἀποκήρυκτος τῆς φιλοσοφικῆς Σχολῆς 'Ι. Θεοδωρακόπουλος ἔχει τὴν ἀπόλυτον συνείδησιν ὅτι ὄφείλει ὅχι μόνον νὰ ἔρευνήσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ συνεχίσῃ τὴν ἐλληνικὴν φιλοσοφικὴν παράδοσιν. **Ἡ στάσις τοῦ** εἶναι θετική καὶ ἀρνητική. 'Αρνητική, διότι γνωρίζει ὅτι τῶν γραμματικῶν τῆς 'Αλεξανδρείας ἡ σχολαστικὴ νοοτροπία ὑπῆρξεν ἔκφανσις ἡθικῆς πτώσεως καὶ πνευματικῆς στειρότητος καὶ διὰ τοῦτο ἀντιμετωπίζει καὶ καταπολεμεῖ μὲν δύναμιν τὴν σύγχρονον ἐκδήλωσιν τοῦ σχολαστικισμοῦ. Θετική, διότι αἰσθάνεται κανεὶς εἰς τὴν ἀνάγνωσιν κάθε γραμμῆς τοῦ 'Ι. Θεοδωρακοπούλου τὴν δύναμιν τῆς νεότητος ἀναλαμβανούσης ὑπευθύνως νὰ συνεχίσῃ ἔργον ἀνακοπὲν ἐπὶ ἔτη μακρὰ μὲ τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἀρχίζει νέα περίοδος γονίμου ὅργασμοῦ. Τοῦτο εἶναι περισσότερον ἐμφανὲς ὅταν ἀναγιγνώσκομεν ὅσα γράφει περὶ Πλάτωνος καὶ περὶ Πλωτίνου καὶ ὅσα γράφει περὶ Rickert.

'Αλλ' ἡ βαθύτατα ἴστορικὴ συνείδησίς του καθίσταται δημιουργικὴ κατ' ἔξοχὴν ὅταν πρόκειται ν' ἀναστήσῃ τὸ ἔργον τῶν δύο μεγάλων ἐλλήνων Ἰδεοκρατῶν. Οἱ συγγραφεῖς, ἵδιως οἱ μεγάλοι καλλιτέχναι συγγραφεῖς, ὅπως ὁ Πλάτων καὶ ὁ Πλωτίνος, ὅταν γράφουν δὲν γραφουν ἐστερημένοι προϋποθέσεων. Διότι, ἐὰν ἐπρεπε νὰ γράφουν οὐδὲν προϋποθέτοντες, θὰ ἐπρεπε νὰ ἐπαναλαμβάνουν πράγματα, τὰ ὅποια ἦσαν κτήματα κοινὰ τοῦ συγχρόνου των πνευματικοῦ περιβάλλοντος. Θὰ ἐπρεπε δ' ἐπὶ πλέον νὰ καταδικάσουν τοὺς ἀκροατάς των, (διότι τὰ ἔργα των ἔχουν πάντοτε τὴν μορφὴν τοῦ προφρικοῦ λόγου καὶ ἀπευθύνονται πρὸς ἀκροατάς), νὰ στερηθοῦν τῆς δημιουργικῆς των ἕκανότητος, ἡ ὅποια συνίσταται εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀναδημιουργίαν τοῦ ἔργου τοῦ διδασκάλου. 'Αλλὰ πιεύματα τόσον ἡθικά, τόσον ἐλεύθερα, ὅπως ὁ Πλάτων καὶ ὁ Πλωτίνος, δὲν ἥτο δυνατὸν νὰ διαπράξουν τοιοῦτόν τι, τὸ ὅποιον καὶ τὴν αἰσθητικὴν τοῦ ἔργου καταστρέψει, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν ἡθικόν του προορισμὸν τὸ

ἀπομακρύνει. Μόνον ἡ ἄγνοια τῶν προϋποθέσεων εἶναι δυνατὸν νὰ καταστήσῃ ἀσαφῆ ἔνα συγγραφέα. Καὶ ὅπως τοῦ συγγραφέως ἡ τέχνη ἔγκειται εἰς τὸ νά γνωρίζῃ μέτρον ἐν τῇ προϋποθέσει, οὕτω καὶ τοῦ ἀναγνώστου ἡ τοῦ ἀκροατοῦ, τοῦ πράγματι ποθοῦντος νὰ συνομολογήσῃ κοινωνίαν μὲ τὸ ἀντικείμενον τοῦ θαυμασμοῦ καὶ τῆς μελέτης του, ἡ τέχνη ἔγκειται κυρίως εἰς τὴν σύνταυτισιν τῶν προϋποθέσεών του μὲ τὰς προϋποθέσεις τοῦ συγγραφέως. Αὐτὴν τὴν ἵκανότητα κέκτηται κατ' ἔξοχὴν ὁ Ἱ. Θεοδωρακόπουλος. Καὶ εἰς τὸ περὶ **Πλάτωνος** ἔργον, ἀλλ' ἴδιως εἰς τὸ περὶ Πλωτίνου τὸ κατόρθωμά του **τοῦτο χαρακτηρίζει** ὅχι πλέον ἡ κοπιώδης ἀκρίβεια τοῦ ἐπιστήμονος, **ἀλλ' ἡ αὐθόρμητος τελειότης τῆς τέχνης**, τὴν ὅποιαν μόνον εἰς Ἑλλην **ἥτο δυνατὸν ν' ἀποκτήσῃ** ὅπως αὐτός.

Οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης, ἀλλ' ἴδιως ὁ κ. Λογοθέτης, τοῦ κ. Βορέα περίπου μηδὲν γράψαντες, προσπαθοῦν νὰ εἰσέλθουν διὰ τοῦ γράμματος εἰς τὸ πνεῦμα. Καὶ βεβαίως ἀδυνατοῦν νὰ ἔκτιμήσουν τὴν ἀντίθετον ἀρετὴν τοῦ Ἱ. Θεοδωρακοπούλου. 'Αλλ' αὐτὸ δὲν σημαίνει τίποτε, ἀφ' οὗ δὲν πρόκειται βεβαίως νὰ μαθητεύσῃ ὁ Ἱ. Θεοδωρακόπουλος παρὰ τῷ κ. Βορέᾳ οὐδὲ παρὰ τῷ κ. Λογοθέτῃ. Σκόπιμον ἥτο οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης νὰ συναντηθοῦν μὲ τὸν Ἱ. Θεοδωρακόπουλον ἀφ' οὗ ζοῦν εἰς τὴν ἴδιαν καὶ οἱ τρεῖς κοινωνίαν καὶ μὲ τὸ ίδιον ἀσχολοῦνται θέμα. Καὶ ἡ σκόπιμος αὕτη συνάντησις ἐπόμενον ἥτο ν' ἀποβῇ σύγκρουσις, ἀφ' οὗ ἀπὸ τόσον ἀντίθετα νοήματα κατέχονται οἱ κ. κ. καθηγηταὶ ἀφ' ἐνός, ὁ Ἱ. Θεοδωρακόπουλος ἀφ' ἐτέρου. Τοιούτου εἴδους συγκρούσεις δὲν ἔχουν νόημα καθαρῶς ἐπιστημονικόν, ἀλλ' ἐνδιαφέρουν καὶ ἡθικῶς. Δυστυχῶς ὅμως ἐν 'Ελλάδι σπανίως ἔξετάζονται οἱ πνευματικοὶ ἀγῶνες καὶ ἀπὸ ἡθικῆς ἀπόψεως καὶ τοῦτο ἔχει μειώσει ὅχι τὸ ἡθος μόνον ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμιν τῶν πνευματικῶν ἀγώνων τοῦ ἔθνους, διότι ἀπὸ τὸ ἡθος προέρχεται ἡ πρωταρχική δύναμις ἡ κινοῦσα τὸν νοῦν. 'Η κατωτέρω κρίσις ἔκφέρεται τόσον ἀπὸ ἡθικῆς δσον καὶ ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως.

Οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης προησθάνθησαν ἀμα τῇ ἐμφανίσει τοῦ Ἱ. Θεοδωρακοπούλου πόσον ἐκλονίζετο ἀπὸ τὸ ἀδρομερές του ἔργον ἡ βεβιασμένη προσπάθειά των νὰ παραμένουν αὐτοὶ πνευ-

ματικοὶ ὁδηγοὶ τοῦ ἔθνους, ἐπιχριταὶ πάσης παρεκτροπῆς καὶ ἀλυτάρχαι τῆς ἐπιστήμης, ὅπως ἀρέσκονται νὰ ἐμφανίζουν ἑαυτούς, ίδίως εἰς τὰς κρίσεις τοῦ Σεβαστοπούλείου ἀγῶνος, τοῦ ὅποίου τὴν ἀπήχησιν φαντάζονται μεγαλυτέραν ἀφ' ὃ τι πράγματι συμβαίνει νὰ εἶναι. Ἡ ἀνησυχία τῶν κ. κ. Βορέα καὶ Λογοθέτου κατέστη μᾶλλον ἐμφανῆς ὅταν ὁ Ἱ. Θεοδωρακόπουλος ἀπήντησεν εἰς τὴν εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν τοῦ κ. Βορέα καὶ ἀντελήφθησαν πόσον εὐρεῖα καὶ ζωηρὰ ἡτο ἡ ἀπήχησις τοῦ δριμυτάτου ἐλέγχου, τὸν ὅποιον ἤσκησεν ἐναντίον ἀμφοτέρων δικριθεὶς ὑπ' ἀντῶν. Ἐφ' ὃ καὶ ὁ ἔτερος τῶν εἰσηγητῶν, ὁ ἀνεπίσημος, δικριθεὶς ὑπ' ἀντῶν, ταχέως ἔθεσεν εἰς κυκλοφορίαν ἀνταπάντησιν εἰς τὸν κριτικὸν ἐλέγχον τοῦ Ἱ. Θεοδωρακοπούλου, ἐν ᾧ μετὰ πείσματος ἐπανέλαβεν, διώρθωσε καὶ συνεπλήρωσεν, ὅπου δ' ἀναγκαῖον μετέβαλεν ὅσα συνέταξεν ὅμοῦ μετὰ τοῦ κ. Βορέα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΦΙΛΟΦΟΡΓΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ: ΔΙΚΑΙΟΝΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ΦΛΟΓΟΥΡΑΣ

Εἰψήσθω μάλιστα, ὅτι ὁ κ. Λογοθέτης εἰς πολλὰ σπουδαιότατα σημεῖα τοῦ ἐλέγχου οὐδόλως ἀπήντησεν π. χ. Εἰς τὰ περὶ μεθόδου σελ. 13-17 τοῦ Σχολαστικισμοῦ κτλ., εἰς τὰ περὶ λόγου καὶ πέρατος σελ. 28 τοῦ Σχολαστικισμοῦ κτλ., εἰς τὰ περὶ τοῦ προβλήματος τοῦ κατηγορουμένου σελ. 35 κ. ἐ. τοῦ Σχολαστικισμοῦ κτλ., εἰς τὸ ἐρώτημα ποίαν ἔχει σημασίαν ἡ μεταξὺ πλατωνισμοῦ καὶ ἀριστοτελισμοῦ διαμάχη σελ. 46 κ. ἐ. τοῦ Σχολαστικισμοῦ κλπ., εἰς τὴν πρόκλησιν νὰ εἴπῃ ποῦ ὅμιλεῖ ὁ Rickert περὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν τρόπον ὁ Ἱ. Θεοδωρακόπουλος σελ. 49 τοῦ Σχολαστικισμοῦ κτλ., εἰς τὰ περὶ ἀντικειμένου ἐστερημένου ὑποκειμένου σελ. 54 τοῦ Σχολαστικισμοῦ κτλ. κτλ.

Πάντως εἶναι πρὸς τιμὴν τοῦ κ. Βορέα καὶ τοῦ κ. Λογοθέτου ὅτι ἔζητησαν νὰ ὑποστηρίξουν δημοσίᾳ ὅσα ὑπεστήριξαν ἐνώπιον τῆς οἰκείας Σχολῆς, ἐν ἀντιθέσει μάλιστα πρὸς τὸν κ. Θεοδωρίδην ἀποφυγόντα νὰ δημοσιεύσῃ μέχρι τοῦδε ὡς εἶχε στοιχειῶδες καθῆκον ὅσα ματαίως εἰσηγήθη εἰς τὴν φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

'Αλλ' οἱ συντάξαντες ἐν 'Αθήναις τὴν ἔκθεσιν καὶ τὴν ἀνταπάντησιν δὲν ἀντελήφθησαν ὅτι παρεσύροντο εἰς ἐπίπεδον ἥκιστα ἐπιστημονικόν. Τοῦτο ἵσως, ἐὰν ἡτο καὶ πάλιν ἀντίπαλός των ὁ κ. Θεοδωρίδης καὶ ὅχι ὁ Ἱ. Θεοδωρακόπουλος, νὰ ἔμενεν ἀπαρατήρη-

τον ἄλλον ἀντίπαλός των εἶνε πλέον ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος. Καὶ τοιουτορόπως ἐκ τῆς συγκρίσεως ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ κριτῶν καὶ κρινομένου ἀπέβη ζωηρότατα ἐμφανής. Ἐλησμόνησαν οὗτως ὅτι δὲν ἔπιτρέπεται εἰς Πανεπιστήμιον, ὅπου ἔχει καθιερωθῆναι ἀπαράβατος ἀρχὴ ἀπόλυτος ἡ πνευματικὴ ἐλευθερία, νὰ μεταβάλληται εἰς δόγμα οἰαδήποτε ἀτομικὴ πεποίθησις καὶ νὰ διώχηται ὁ ἔχων ἀντίθετον γνώμην, τοῦτο δὲ οἰοσδήποτε καὶ ἂν εἴναι ὁ κρίνων, οἰοσδήποτε καὶ ἂν εἴναι ὁ κρινόμενος.

Ἐπιβάλλεται μόνον ἡ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐσωτερικῆς ἀρχῆς τοῦ κρινομένου ἔργου κρίσις ἐπὶ τῆς συνοχῆς τῶν σκέψεων καὶ τῆς πληρότητος αὐτῶν. Τούναντίον οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Πλάτωτος κρίνουν ὅτι κακῶς ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἀκολουθεῖ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Cohen καὶ τοῦ Natorp, τὴν ὅποιαν καὶ συμπληροῦ, ἐνῶ ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσῃ τὴν μέθοδον τοῦ κ. Λογοθέτου, ἡ ὅποια εἴναι, ἐν παρόδῳ εἰρήσθω, περισσότερον μεταφραστικὴ παρὰ ἐρμηνευτική.

Ἄλλὰ τὸ χειρότερον εἴναι, ὅτι ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς πλατωνικῆς ἐρμηνείας ἡ γνώμη τοῦ ἐπισήμου εἰσηγητοῦ, τοῦ κ. Βορέα Δηλαδή, καὶ ἡ γνώμη τοῦ ἀνεπισήμου εἰσηγητοῦ, τοῦ κ. Λογοθέτου, συγκρούονται κατὰ βάσιν, ἀφ' οὗ ἡ μόνη φιλοσοφικὴ ἐργασία τοῦ κ. Βορέα χωρίζει τὴν ἴδεαν τοῦ ἀγαθοῦ ἀπὸ τὴν θεότητα, πρᾶγμα δι' ὃ κατηγορεῖται ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος. Ἐνῶ δὲ ἦτο ἐπίσημος εἰσηγητὴς ὁ κ. Βορέας ἡ ἔκθεσις συνετάγη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀντιλήψεων τοῦ ἀνεπισήμου εἰσηγητοῦ, τοῦ κ. Λογοθέτου. Καὶ τὸ χειρότερον ὅλων είναι, ὅτι ὁ κ. Βορέας, διὰ ν' ἀπορρίψῃ τὸν Ἰ. Θεοδωρακόπουλον, ὑπέγραψε κρίσιν ξένην, ἀναιροῦσαν τὴν ἐργασίαν, ἡ ὅποια ἀποτελεῖ ἐν ταῦτῷ καὶ τοὺς διδακτορικοὺς καὶ τοὺς καθηγητικοὺς τίτλους του. (Ορα Das weltbildende Prinzip in der platonischen Philosophie, Leipzig, 1899),

Ἄλλ' ὅχι μόνον εἰς τοῦτο παρέσυρε τὸν κ. Βορέαν ὁ κ. Λογοθέτης, ἀλλὰ καὶ προκειμένου περὶ τῆς ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ διατριβῆς τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου «περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς φιλοσοφίας τῆς ιστορίας» ὁ κ. Λογοθέτης ἡ ἔγκατέλιπε τὸν ὑπογράψαντα τὴν εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν καὶ εἰς τὸ φυλλάδιόν του, τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «φιλοσοφικοὶ ἔλεγχοι»

κυκλοφορήσαν, ἀνέπτυξεν ἐπιχειρηματολογίαν ἀποτελοῦσαν ἀναίρεσιν τῆς βαρυτέρας ἐκ τῶν ἀναγραφεισῶν ἐν τῇ ἐκθέσει κατηγοριῶν, ἥτοι ἔκείνης, καθ' ἣν ἡ «ὅλη ὑπόθεσις τῆς πραγματείας εἶναι περίληψις τῶν διδαγμάτων τοῦ Rickert», ἥ, ἐπειδὴ δὲν ἐπρόπειτο νὰ ὑπογράψῃ αὐτὸς τὴν ἐκθεσίν, ἐσεβάσθη τὴν γνώμην τοῦ ἐπισήμου εἰσηγητοῦ, ὅπερ ὅμως, ἀντινομῶν οὖτω, δὲν ἔτραξε προκειμένου περὶ τῆς ἔρμηνείας τοῦ Πλάτωνος. Διότι ἀπαντῶν ὁ κ. Λογοθέτης εἰς τὸν 'Ι. Θεοδωρακόπουλον, ἀντὶ νὰ ζητήσῃ νὰ στηρίξῃ τὸν ἴσχυρισμὸν τῆς ἐκθέσεως, ζητεῖ ν' ἀντλήσῃ ἐπιχειρήματα κατὰ τοῦ 'Ι. Θεοδωρακοπούλου ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν Rickert.

Καὶ ὅρθῶς ὁ κ. Λογοθέτης ἐγκατέλιπε τὸν μέχρις ἀστειότητος προχειρόλογον ἴσχυρισμόν, ὅτι ὁ 'Ι. Θεοδωρακόπουλος ἀκολουθεῖ τὰ διδάγματα τοῦ Rickert εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἴστορίας. 'Αλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ. Αἱ ἀρχαὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς ἴστορίας ὑπεβλήθησαν ώς διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ διὰ τὴν συστηματικὴν φιλοσοφίαν. Κατὰ θητὴν τοῦ νόμου διάταξιν ὁ αἰτῶν ἔδραν ὑφηγητικὴν κυρίως ἐπὶ τῆς ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ ὑποβαλλομένης διατριβῆς δέον νὰ ὑποστῆ τὸν κριτικὸν ἔλεγχον. Καὶ πρέπει νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι τοῦτο ἐγγνώριζαν οἱ ἀναλαβόντες τὴν σχετικὴν εἰσήγησιν. 'Αλλ᾽ ὅχι μόνον ἐπεξετάζησαν ἵδιως ἐπὶ τῶν ἔργων τοῦ 'Ι. Θεοδωρακοπούλου περὶ Πλάτωνος καὶ περὶ Πλωτίνου, ἀλλά, παρ' ὅτι ἔδει νὰ ἔξετασθοῦν κυρίως τὰ καθαρῶς συστηματικὰ ἔργα του, τὰ ἔξητασαν, ὅχι μόνον ἐν συντομίᾳ, ἀλλὰ καὶ τόσον ἐπιπολαίως, ὥστε, μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς ἀπαντήσεως τοῦ 'Ι. Θεοδωρακοπούλου ἡναγκάσθη ὁ ἀνταπαντῶν κ. Λογοθέτης νὰ μεταβάλῃ ἐντελῶς ἐπιχειρηματολογίαν καὶ ἵδιως νὰ προβῇ μόνος εἰς ἔμμεσον ἀναίρεσιν τῆς βαρείας μομφῆς, καθ' ἣν προκειμένου περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς φιλοσοφίας τῆς ἴστορίας, «ἡ ὅλη τῆς πραγματείας ὑπόθεσις εἶναι περίληψις τῶν διδαγμάτων τοῦ Rickert». Τοῦτο καὶ μόνον ἀρκεῖ διὰ ν' ἀπωλέσῃ πᾶν κῦρος τόσον ἡ ἐκθεσίς τοῦ κ. Βορέα ὅσον καὶ ἡ ἀνταπάντησις τοῦ κ. Λογοθέτου, διότι ναὶ μὲν errare hummanum est, ἀλλὰ τοῦτο δικαιοῦται μόνος ἔκεινος ν' ἀναφέρῃ δι' ἔαυτόν, ὁ δόποιος καὶ διὰ τοὺς ἄλλους ἔχει τοῦτο ὑπ' ὅψιν. Τούναντίον ὅμως, παρ' ὅσα λέγοντες περὶ μνείας ὀλίγων μόνον ἐκ τῶν πολλῶν σφαλμάτων, ἡ ψυχικὴ διάθεσις, ἡ δόποία χαρακτηρίζει καὶ τὴν εἰση-

γητικὴν ἔκθεσιν καὶ τὴν ἀνταπάντησιν εἶναι τόσον προδίήλως δυσμενῆς, ὥστε μόνον ἡ λέξις «χακεντρέχεια» νῦν ἀποδίδῃ διπλωσδήποτε τὸν ἀληθῆ γαρακτῆρά της. Δεῖγμα τῆς ψυχικῆς ταύτης διαθέσεως ἔστω ἡ ἔξις φράσις: «Ο συγγραφεὺς ἡσχολήθη καὶ περὶ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πλωτίνου, τὰ δὲ πορίσματα τῆς ἐκτενοῦς—ώς λέγει—μελέτης του περὶ μεταφυσικῆς αὐτοῦ ἐκδέτει ἐν τῇ περὶ ἡς ὁ λόγος πραγματείᾳ» (σελ. 14 τῆς ἐκθέσεως). Διατὶ τὸ «ώς λέγει;». Μήπως ἀμφισβητεῖ τοῦτο ἡ ἔκθεσις, ἢ οὐκώς δὲν ἡδυνήθη νὰ ἔξαριθώσῃ κατὰ πόσον εἶναι πράγματι τῆς ἐκτενῆς ἡ ἐργασία «Plotins Metaphysik des Seins» 1928, (σελ. 190). Ἐλλὰ τὸ ἔργον αὐτὸ τοῦ Ἡ. Θεοδωρακοπούλου δὲν ἔλαβον οἱ κριταὶ διόλου ὑπ’ ὄψιν εἰμὴ διὰ νὰ εἴπουν δλίγα τινα (σελ. 24—27) ἀντιφατικά, δπως (σελ. 24): «Ἐνταῦθα ἀποφαίνεται ὁ φιλόσοφος ὅτι ἐν τῇ φύσει τῆς ψυχῆς κεῖται ὁ μερισμὸς τ. ἐ. ἡ ἀπὸ τοῦ νοητοῦ κόσμου ἀπομάκρυνσις καὶ ἡ εἰς τὸ σῶμα εἰσοδος.» (σελ. 25): «Ἐλλὰ ταῦτα ἀπάδουσι πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ Πλωτίνου, καθ’ δν ἡ ψυχὴ γεννᾶ καὶ κοσμεῖ καὶ διέπει τὸν σωματικὸν κόσμον (5, 1, 7. 5, 7, 13. 4, 8, 7 καὶ 8.) Ἡ ψυχὴ δὲν εἰσέρχεται αὐτὴ εἰς τὸ σῶμα ἀλλὰ παρέχει παρ’ ἔαυτῆς ἔλλαμψίν τινα ποιοῦσαν τὸ ἔμψυχον ὅν.»

Τῆς ἴδιας διαθέσεως εἶνε δεῖγμα χαρακτηριστικὸν καὶ ἡ παρατηρουμένη μετατροπὴ τῆς ἐκθέσεως ἐν πολλοῖς εἰς ὁρθογραφικόν, γραμματικὸν καὶ δρολογικὸν ἔλεγχον. Τοῦτο ἦτο ἐπόμενον, ἀφ’ οὗ εἰδικῶς ἔχει ἀσχοληθῆ μὲ τὴν φιλοσοφικὴν δρολογίαν ὁ κ. Βορέας καὶ ἀφ’ οὗ εἰς τὰ ἴστορικά του ἔργα ὁ κ. Λογοθέτης ἔχει δώσει δείγματα ἔξαιρετα καλλιλόγου μεταφράσεως ἀρχιών κειμένων.

Καὶ ὁρῶς ὁ Ἡ. Θεοδωρακόπουλος ἀρνεῖται νὰ ἐπεκταθῇ σχετικῶς, ἀλλὰ τονίζει, ὅτι τὰ φιλοσοφικὰ προβλήματα δὲν εἶναι ζητήματα ὁρθογραφικὰ καὶ γραμματικά. Ἐὰν εἶχε διασωθῆ μόνον ἐν ἐξ ὅλων τῶν χειρογράφων τοῦ Πλωτίνου, πλῆρες ὁρθογραφικῶν καὶ γραμματικῶν σφαλμάτων, οὐδεὶς ἔχεφρων ἥθελεν ἐκστομίσει, ὅτι στερεῖται διὰ τοῦτο μεγάλης φιλοσοφικῆς σπουδαιότητος, δποίαν θὰ εἶχε μόνον ἐὰν οὐδὲν εἰς αὐτὸ ἐνυπῆρχεν ὁρθογραφικὸν ἡ γραμματικὸν σφάλμα. Τοῦτο θ’ ἀπετέλη χονδροειδῆ παρανόησιν εὐκόλως ἄλλως τε στρεφομένην ἐναντίον τῶν κ. κ. Βορέα καὶ Λογοθέτου. Οὗτοι μετέφρασαν ὡς «οὐσίαν τοῦ κόσμου» τὸ ein Weltwesen. "Αν δχι ἀπὸ τὴν

ἔννοιαν διδηγούμενοι ἔπρεπε τοῦλάχιστον ἀπὸ τὸ λεξικὸν νὰ πληροφορηθοῦν ὅτι Wesen δὲν εἶναι μόνον ἡ οὐσία, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄν, τὸ κοσμικὸν ὄν, καὶ ὅτι, ἂν ἐπρόκειτο περὶ τῆς οὐσίας τοῦ κόσμου, θὰ ἔγραφεν δὲν Ι. Θεοδωρακόπουλος *das* (ὅριστικῶς) Wesen der Welt καὶ ὅχι *ein* (ἀιρίστεως) Weltwesen, διότι ἀλλως θὰ διέπραττε τὸ χονδροειδὲς γλωσσικὸν σφάλμα, εἰς δὲν ὑπέπεσαν οἱ κριταί του. Καὶ δμως δὲν ἀναγιγνωσκων τὴν εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν καὶ τὴν ἀνταπάντησιν τοῦ ἀνεπισήμου εἰσηγητοῦ ἀποκυρίζει τὴν ἔντυπωσιν ὅτι δὲν Ι. Θεοδωρακόπουλος ἐπρόκειτο νὰ κριθῇ μᾶλλον ὡς φιλόλογος ἢ ὡς φιλόσοφος. Άλλὰ τὸ χειρότερον εἶναι ὅτι οὐδὲ ὡς φιλόλογος ἐκρίθη δικαίως, ἀφ' οὗ καὶ πάλιν ἐκρίθη ὡς ἐὰν νὰ ἡθέλῃσε νὰ γράψῃ «δοκιμως» καὶ δὲν ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ του καὶ ὡς ἐὰν νὰ ἥτο ὑπεύθυνος διὰ τὰς δρομογραφιὰς διορθώσεις τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων, τὰς δποίας δὲν ἔκαμεν δὲν τίδιος, εὑρισκόμενος ἐν Γερμανίᾳ, καὶ μὴ παρακολουθῶν ὡς ἐκ τούτου τὴν ἐδῶ ἔκτυπωσιν τῶν ἔργων του.

Θὰ ἥδύνατό τις οὕτω πολλὰ νὰ μεμφθῇ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἔκθεσιν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀνταπάντησιν, ἀφ' οὗ δὲν μὲν κ. Βορέας γράφει Compte, (σελ. 43 τῆς ἔκθεσεως) τὸν Comte, εἶναι δὲ σπανίως ἢ προσθήκη γράμματος σφάλμα τυπογραφικόν, δὲ Rappoport εἰς τοὺς «φιλοσοφικοὺς ἐλέγχους» γράφεται Rapport (σελ. 15 τῶν φιλοσοφικῶν ἐλέγχων). Καὶ ταῦτα ὅχι διὰ νῦν ἀμφισβητηθῆ ἡ γλωσσικὴ σοφία τῶν κριτῶν, ἀλλὰ μόνον ἵνα καταδειχθῇ πόσον ἀμοιρεῖ σοβαρότητος ἢ ἀσχολία περὶ τὸ θέμα τοῦτο, ἢ δποία σὺν τοῖς ἄλλοις βεβαίως εἶναι ἀκατάληλος διὰ νὰ πείσῃ τὸν «ἐπαίσοντα» ὅτι «δὲν ἔτερος ἐκ τῶν κριτῶν» διέκειτο φιλικώτατα πρὸς «τὸν ὑποψήφιον».

Άλλ' οἵ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης ἔζητησαν νὰ μεγαλοποιήσουν παρόμοια σφάλματα. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀσήμαντον, διότι ἀποτελεῖ τὸν εἰλικρινῆ καὶ ἀδολον αὐτοχαρακτηρισμὸν ἀμφοτέρων, ἀδυνατούντων νὰ διακρίνουν τὸ φιλοσοφικῶς σπουδαῖον ἀπὸ τὸ ἀνάξιον λόγου καὶ ἀδικούντων ὡς ἐκ τούτου εὐθὺς ἔξι ἀρχῆς.

Οχι μόνον δμως εἰς τὰ δρομογραφικὰ καὶ γραμματικὰ ἔνδιατρίβουν οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης, ἀλλ' ἀγριοματίζοντες ἀρέσκονται καὶ εἰς τὴν διόρθωσιν τῆς δρολογίας. Ἡ ἀκρίβεια περὶ τὴν δρο-

λογίαν είναι βεβαίως ἀρετὴ σπουδαία παντὸς ἐπιστήμονος καὶ ὑποβοηθεῖ τὴν μετάδοσιν ἔκαστου διανοῆματος. Ἐλλὰ στερεῖται γλωσσικοῦ αἰσθήματος ἐκεῖνος ὃστις θὰ θελήσῃ νὰ καταστῆσῃ τελείως ἄκαμπτον ὡς πρὸ τὸ νόημα τῆς κάθε λέξιν. Αὐτὸ ἀποτελεῖ περιορισμόν, εἰς τὸν δποῖον είναι ἀδύνατον νὰ ὑποταχθῇ χωρὶς νὰ στενοχωρηθῇ τὸ διαγόμα τὸ ἀπεριόριστον εἰς συναισθηματικὰς ἀποχρώσεις καὶ λογικὰς διαβαθμίσεις, εἰς τὴν κατανόησιν τῶν δποίων ὅδηγεται τὸ γλωσσικὸν ἔκαστον αἴσθημα.

Χωρὶς αὐτὴν τὴν διακύμανσιν εἰς τὸ νόημα τῶν λέξεων είναι ἵσως εὔκολος, ἀλλὰ πάντως ἀνιαρὰ ἥ κατανόησις οἶουδήποτε συγγράμματος καὶ οἰασδίποτε προφορικῆς διδασκαλίας, ἥ ἐκ τῶν δποίων ὡφέλεια μειοῦται, διότι δὲν κινεῖ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀκροατοῦ, ὅπως ἵσως ἐκ τῆς μακρᾶς καὶ ἴδιας αὐτῶν πείρας γνωρίζουν οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης.

Πάντως δμως είναι αὐτονόητον διι καὶ δροι πρέπει νὰ ὑπάρχουν ἀλλὰ καὶ μέτρον εἰς τὴν ἐναλλαγὴν τοῦ νοήματος των είναι ἀνάγκη, νὰ τηρηται.

Τούτου τεθέντος ὑπὸ τοὺς ἀνωτέρω περιορισμοὺς ἂς ἵδωμεν τὶ μέμφονται οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης. Τὰ ἑνικὰ συστήματα, τὸ δέον, ἥ τελεολογία, τὸ ὑπεριστορικόν, τὸ ἀνοικτὸν σύστημα καὶ τέλος οἱ δροι μορφὴ καὶ ὕλη, είναι οἱ «ἀσαφεῖς» «ἀδιανόητοι καὶ ἄγνωστοι» δροι, τῶν δποίων ἥ «ἀπροσδιόνυσος καὶ ἀνοίκειος» χρῆσις ἀποτελεῖ σπουδαῖον ἐλάττωμα, κατὰ τὴν κρίσιν ἀμφοτέρων τῶν εἰσηγητῶν τῆς ἐκθέσεως, δηλαδὴ τοῦ ἐπισήμου καὶ τοῦ ἀνεπισήμου τοῦ δ' ἐλαττώματος τούτου δ μὴ καταλογισμὸς «θὰ ἦτο ἀσύγγνωστος τῶν κριτῶν παράλειψις» λέγει δ κ. Λογοθέτης. Εἰς τὴν σελ. 43 καὶ 44 τῆς ἐκθέσεως δμως οἱ δροι οὗτοι χαρακτηρίζονται κατηγορηματικῶς ὡς ἄγνωστοι. Καὶ μόνον ἐκ τῶν ὑστέρων δ κ. Λογοθέτης ἔξήτησε νὰ χαρακτηρίσῃ τοὺς δρους αὐτοὺς ὡς ἀσαφεῖς. Ἐλλ' ἂς ἀφήσωμεν ὅσα ὑπογράφει δ κ. Βορέας, ἀφ' οὗ τὰ ἐγκαταλείπει καὶ δ κ. Λογοθέτης ἀκόμη καὶ ἵδωμεν.

Τελεολογία, μορφὴ καὶ ὕλη δὲν είναι βεβαίως «ἄγνωστα καὶ ἀδιανόητα» ἀλλ' ἀσαφῆ, «ἐπειδὴ δὲν σημαίνουσι πάντοτε ἀκριβῶς τὸ αὐτὸν» ἀλλ' ἔχουσι πολλὰς παραλλαγὰς καὶ ποικίλας ἀποχρώσεις. Οἶος

δήποτε κάτοχος οίουδήποτε φιλοσοφικοῦ λεξικοῦ δύναται νὰ βεβαιωθῇ προχείρως ὅτι δὲν ἔπάρχει οὐδὲ εἰς ὅρος φιλοσοφικός, τοῦ δποίου νὰ μὴν εἶναι ἡ σημασία εὑμετάβλητος καὶ ποικίλη.

Καὶ τοῦτο γνωρίζει καλῶς ὁ κ. Λογοθέτης, ἐὰν ὅμως ἀμφιβάλλῃ ἃς φυλλομετρήσει τὰ λεξικά του καὶ θὰ πεισθῇ. Πάντως δ' Ι. Θεοδωρακόπουλος γνωρίζει τοῦτο καλῶς, ἀλλ' οὐχὶ μέσῳ λεξικῶν ὡς ζητεῖ νὰ εἰρωνευθῇ δύο πήρας φέρων κ. Λογοθέτης, ἀφ' οὗ τὴν ἴστορίαν τῆς φιλοσοφίας ἐμελέτησεν εἰς Α·Γ·δελβέργην καὶ εἰς τὴν Α·Γ·δελβέργην ἀπὸ πολλῶν ἔτῶν μελετοῦν οἱ σπουδασταὶ τῆς φιλοσοφίας τὴν ἴστορίαν τῆς ἐπιστήμης ταύτης ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἔργου τοῦ Windelband. **Τὸ δ' ἔργον τοῦ Windelband εἶναι ἴστορία τῶν ἴδεῶν, ἐν ᾧ καθίσταται καταφανῆς ἡ ἐναλλαγὴ τῶν νοημάτων ὑπὸ τὸν ἀμετάβλητον γλωσσικὸν τύπον.** Ἀλλὰ τὶ σημαίνει τοῦτο; μήπως ὅτι ὁ γράφων ὑποχρεοῦται νὰ καθορίζῃ τὸ τὶ δι' ἐνὸς ἐκάστου ὅρου ἐννοεῖ; ἀλλὰ τότε μόνον ὅλιγος θ' ἀπέμενε καιρὸς εἰς τὸν φιλόσοφον, τοῦ δποίου τὸ ἔργον ἥθελε μεταβληθῆ τοιουτορόπως εἰς λεξιθηρίαν καὶ λεξικογραφίαν· καὶ ἵσως ἀποτελεῖ τοῦτο φιλόφρονα περιποίησιν τοῦ κ. Βορέα, εἰδικῶς περὶ τὴν ὅρολογίαν ἀσχοληθέντος, ἀπὸ μέρους τοῦ κ. Λογοθέτου, εἰς τὰ ἔργα τοῦ δποίου ὅμως εὐχόλως εἶναι δυνατὸν νὰ εὕρῃ τις ὅρους δηλοῦντας εἰς τὸν διαφόρους συγγραφεῖς διαφόρους ἐννοίας, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἔξηγῇ, δικαίως ἄλλως τε, ποίαν ἀκριβῶς ἐκ τῶν πολλῶν παραλλαγῶν καὶ τῶν ποικίλων ἀποχρώσεων ἐννοεῖ αὐτὸς νὰ προσδώσῃ ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἰς ἔκαστον ὅρον. **Ως ἐκ τούτου δὲν ἀποτελεῖ οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην τοῦ κ. Βορέα καὶ τοῦ κ. Λογοθέτου δικαιολογίαν ἡ παρένθεσις, τὴν δποίαν δὲ δεύτερος ἐπιχειρεῖ, ποικίλης ὀνοματολογίας, ὑποδηλούσης ἀφθονον χρῆσιν λεξικοῦ, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ὑπομνησθῇ σπουδαιοφανῶς, ὅτι τῆς μορφῆς καὶ τῆς ὕλης ἡ ἐννοία παραλάσσει ἔκαστοτε.** Καὶ ἵσως εἶναι προτιμότερον νὰ καταλογίσῃ τις ἄγνοιαν εἰς τὸν εἰσηγητὰς τῆς ἐκθέσεως, ἐπίσημον καὶ ἀνεπίσημον ἐπὶ τοῦ προκειμένου, παρὰ νὰ δεχθῇ ὅτι ἔγνωριζαν ὅσα ἐκ τῶν ὑστέρων ἔγραψεν ὁ κ. Λογοθέτης, διότι οὔτω τούλαχιστον δ' κ. Βορέας δὲν ἐμφανίζεται πρόμαχος ἀπόψεως ἀπόδεδειγμένως ἀδίκου.

‘Η τελεολογία δὲν εἶναι βεβαίως ὅρος ἄγνωστος, ἀλλ' ὅπως προ-

κειμένου περὶ μορφῆς καὶ ὅλης ὅρος ὑποδηλῶν ἔννοιαν διάφορον εἰς ἕκαστον συγγραφέα καὶ τὸ ἐκ τῆς τοιαύτης χρήσεως ἐπιχείρημα λεπτομερῶς ἔχει ἀνασκευασθῆ. Ἀλλὰ προκειμένου περὶ τελεολογίας πρέπον εἶναι ἵσως νὰ παρατηρηθῇ ὅτι τοῦ ὅρου τούτου ἡ σημασία σχετικῶς ἐλάχιστα κυμαίνεται, μεταξὺ μιᾶς μόνον ἀντιθέσεως, οἵτοι μεταξύ τῆς Ἰδεοκρατίας καὶ τοῦ ἴστορικοῦ ὑλισμοῦ καὶ ὅχι μόνον εἶναι γνωστὸν ἐν Ἑλλάδι τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ὁ μόνος προσποιηθεὶς ὅτι ἀγνοεῖ τὴν σημαίνει τελεολογία διὰ τοὺς Ἰδεοκράτας, ὁ κ. Κορδάτος, ἔδωσεν ἀφορμὴν τόσον αὐστηροῦ ἐλέγχου ὥστε εἶναι ἀνεξερεύνητον, τὸ ἐπιζητεῖ ὁ κ. Λογοθέτης μετὰ τὸν κ. Κορδάτον. Πάντως ἡ τελεολογία, δὲν εἶναι διόλου ἀγνωστος, οὐδὲ ἀδιανόητος, οὐδὲ ἀσαφής καὶ διὰ τοὺς νομικοὺς ἀκόμη ὅρος καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εἶναι διὰ τοὺς κ. κ. καθηγητὰς τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν, ἀφ' οὗ μάλιστα πρόκειται περὶ ὅρου ἐλληνικοῦ καθ' ὅλα, ἐπιδεχομένου μόνον τὴν εἰς τελολογίαν διόρθωσιν.

Οσον ἀφορᾷ τὸ ὑπεριστορικὸς καὶ τὸ ἀνοικτὸν σύστημα εἶναι προφανής ἡ σημασία των. Ὕπεριστορικός, καὶ ἀνοικτὸν σύστημα εἶναι ὅροι κατὰ λέξιν ἐκ τοῦ γερμανικοῦ εἰλημμένοι. Καὶ τοῦτο ἀρκεῖ διὰ νὰ κατανοήσῃ ὁ πράγματι «ἐπαίων ἀναγνώστης» ποίαν προσδίδει σημασίαν εἰς τὰς λέξεις ὁ Ἱ. Θεοδωρακόπουλος, ὅπως ἡννόησεν ὁ κ. Λογοθέτης «τὶ σημαίνει» ἀνοικτὸν καὶ κλειστὸν σύστημα μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Rickert καὶ θὰ ἡννόει καὶ τὸ ὑπεριστορικὸν ἐὰν εἴχεν ἀναγνώσει πληρέστερον τὸν Rickert (System (1921) σελ. 322), ὁ ὅποιος, ἀν καὶ ἀρέσκεται νὰ διασαφηνίζῃ καὶ τὰ σαφέστατα, θεωρεῖ περιττὸν νὰ ἐξηγήσῃ τὸν «ἀσαφῆ» ὅρον «ueberhistorisch». Καὶ δὲν εἶναι ἀληθὲς ὅτι μόνον ὁ Rickert διιλεῖ περὶ ἀνοικτοῦ καὶ κλειστοῦ συστήματος, ὅπως βεβαίως δὲν ἀγνοεῖ ὁ καθηγητὴς τῆς ἴστορίας τῆς φιλοσοφίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν. Μάλιστα οἱ ὅροι ἀνοικτὸν καὶ κλειστὸν σύστημα ἔχουν εἰσαχθῆ καὶ εἰς τὴν ἐπιστήμην τοῦ δικαίου (offenes Recht, geschlossenes Recht) καὶ εἶναι κοινῆς χρήσεως.

Τὸ μεθιστορικός, τοῦ ὅποίου ἡ χρῆσις ἐν Γερμανίᾳ ἔχει ἀποβῆ συνήθης καὶ τοῦ ὅποίου ἀκριβής ἡ μετάφρασις ἐπιτυγχάνεται σχεδὸν διὰ μεταγραμματισμοῦ μόνον, εἶναι ὅρος γλωσσικῶς ἄμεμπτος, καὶ

ἡ σημασία του θὰ γίνη εύκόλως ἀντιληπτὴ καὶ εἰς τὸν κ. Βορέαν καὶ εἰς τὸν κ. Λογοθέτην ἐὰν ἐνθυμηθοῦν, δτι κατὰ τὸν αὐτὸν ἔχει σχηματισθῆ τρόπον ἡ γλωσσικὴ διατύπωσις τῆς ἐννοίας τοῦ μεταφυσικοῦ, ἡ δποία καθορίζεται ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν φύσιν, δπως ἀκριβῶς τοῦ μεθιστορικοῦ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν ἴστορίαν.

Τὸ ἑνικὸν σύστημα ἔχει προφανῶς τὸ αὐτὸν πρὸς τὸ «ἐνίζον φιλοσόφημα» τῆς ἐκδέσεως νόημα (σελ. 25). «Ωστε ἂς ἐρωτήσῃ ἐαυτὸν τὶ σημαίνει ἑνικὸν σύστημα ὁ κ. Λογοθέτης.

Τὸ νόημα παρ' ὅλην τὴν δυσκολίαν, ἦν εὔρον ὡς λέγουν οἱ κ.κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης, σημαίνει προφανῶς δτι τὸ γερμανικὸν Sinn καὶ ἀποτελεῖ πολύτιμον τῆς Ἑλληνικῆς δρολογίας συμπλήρωμα ἡ τοιαύτη τοῦ ὅρου τούτου χρῆσις, ἡ δποία δὲν εἶναι δυσκολονόητος, ἀφ' οὗ διὰ νὰ εἴπωμεν τὶ σημαίνει τοῦτο ἡ ἐκεῖνο ἐρωτῶμεν τὶ νόημα ἔχει. Ἀλλως τε καὶ ὁ κ. Λογοθέτης λέγει «τὸ νόημα τοῦ ἀποστάσματος τούτου τοῦ Πλωτίνου» κλπ. (σελ. 26). Ἐὰν δ' ἀπαρέσκει τοῦ ὅρου τούτου ἡ χρῆσις εἰς τὸν κ. Βορέαν καὶ τὸν κ. Λογοθέτην διατὶ δὲν προτείνουν αὐτοὶ ἄλλον ὅρον, ἀφ' οὗ δὲν πρόκειται βεβαίως νὰ σταματήσῃ τῶν Ἐλλήνων ἡ σκέψις καὶ ν' ἀγνοηθῇ τελείως ἡ ἐννοία τοῦ νοήματος.

Καὶ τέλος τὸ δέον εἶναι, λέγουν, κακὴ μετάφρασις τοῦ γερμανικοῦ Sollen. Ὁ-I. Θεοδωρακόπουλος παρέπεμψεν εἰς τὸν Ἀριστοτέλην. Τὸ χωρίον ἔχει οὕτω: «Πένης μὲν οὐκ ἀν εἴη μεγαλοπρεπής· οὐ γὰρ ἔστιν ἀφ' ὃν πολλὰ δαπανήσει πρεπόντως· ὁ δ' ἐπιχειρῶν ἥλιθιος· παρὰ τὴν ἀξίαν γὰρ καὶ τὸ δέον, κατ' ἀρετὴν δὲ τὸ ὅρθως». Καὶ τὸ χωρίον αὐτὸν ἔξηγε ὁ κ. Λογοθέτης οὕτω: «ὅ πένης δὲν δύναται νὰ εἶναι μεγαλοπρεπής· διότι δὲν ἔχει τὰ μέσα νὰ εἶναι ὕστε νὰ δαπανήσῃ πολλὰ κατὰ τὸ πρέπον· ἐὰν δ' ἐπιχειρῇ τοῦτο εἶναι ἥλιθιος, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πράττει παρὰ τὴν κοινωνικήν του θέσιν καὶ παρὰ τὸ πρέπον, ἐνῷ δτι γίνεται κατ' ὅρθὸν τρόπον εἶναι σύμφωνον πρὸς τὴν ὀρετήν». Ἡ μετάφρασις εἶναι περιπου ἀκριβής, ἀλλὰ δὲν πρόκειται περὶ αὐτοῦ. Πρόκειται δτι καὶ τὸ πρέπον δπως μεταφράζει τὸ δέον ὁ κ. Λογοθέτης σημαίνει δτι καὶ τὸ γερμανικὸν Sollen. Καθίσταται οὕτω προφανὲς τὸ σόφισμα τοῦ κ. Λογοθέτου προσπαθοῦντος οὕτως ἐκ τῶν ὑστέρων ν' ἀπο-

δεῖξη ὅτι ἐπρόλαβεν ἡ ἔκθεσις τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ 'Ι. Θεοδωρακοπούλου καὶ μεταχειρίζομένου τὴν λέξιν πρέπον ἀντὶ τῆς «ἀπροσδιονύσου» λέξεως δέον (ὅρ. Ζηκίδου σελ. 336 ἐρμηνεύοντος τὸ δεόντως διὰ τοῦ πρέποντος) ἐνῷ ἀμφότεροι ἀποδίδουν ἐξ ἵσου τὸ *Sollen*.

Ἡ καλλιέργεια εἶναι βεβαίως μετάφρασις τοῦ γερμανικοῦ *Kultur*. Ἀλλὰ πῶς θὰ εἴπωμεν ἄλλως τὴν καλλιέργειαν ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὸν πολιτισμόν, μήπως θ' ἀποσιωπήσωμεν τὴν ἀντιδιαστολὴν μέχρις ὅτου ἀποφανθῇ σχετικῶς ὁ κ. Λογοθέτης; Πάντως τοῦ ὅρου τούτου ἔχει γίνει πρὸ πολλοῦ ἥδη χρῆσις (ὅρ. Χαριτάκη, Ἀρχ. Οἰκ. 'Επιστ. *Έτος 'Αριστ. 1). Μόνον ἵσως νὰ ἐπρεπε νὰ εἴπωμεν καλλιέργεια καὶ οὐχὶ καλλιέργεια, ἀλλὰ τοῦτο παρέλειψεν ἐπιεικῶς ὁ κ. Λογοθέτης καὶ διάκειται φιλικώτατα πρὸς τὸν 'Ι. Θεοδωρακόπουλον ὡς ἥννόησεν ἥδη ἐκ τῶν ἀνωτέρω «ὁ ἐπαῖων». Πάντως εἶναι ἀνάγκη νὰ προχωρήσωμεν καὶ τοῦτο λησμονεῖ τελείως ὁ κ. Λογοθέτης. Οὔτε ὁ κ. Βιρέας, οὔτε ὁ κ. Λογοθέτης ἥθέλησαν νὰ δμολογήσουν, ὅτι ὁ 'Ι. Θεοδωρακόπουλος προσεπάθησε νὰ διατυπώσῃ πρῶτος εἰς τὴν 'Ελλάδα τὰ σύγχρονα συστηματικὰ προβλήματα κατὰ τρόπον ἂν ὅχι τελείως ἐπιτυχῆ, πάντως ἴκανοποιητικὸν καὶ τιμητικὸν δι' ἕνα νέον ἐπιστήμονα ἐλθόντα νὰ συμπληρώσῃ ὁ, τι ἀπὸ καιροῦ ἄλλοι παρέλειψαν. Καὶ ἴδιως δὲν ἥθέλησεν ὁ κ. Λογοθέτης ν' ἀντιληφθῇ πόσον ἄδολος, πόσον ἀγνή καὶ πόσον ἀνδροπρεπής εἶναι ἡ δμολογία του, ὅτι παλαίει μὲ δυσκολίας, τὰς δοποίας δὲν θέλει ν' ἀγνοήσῃ, διότι αὐτὸς εἶναι βέβαιος ὅτι θὰ τὰς ὑπερνικήσῃ. Ἡ ἀναφορὰ τοῦ 'Ι. Θεοδωρακοπούλου εἰς τὸν Kant ἀποδεικνύει πόσον ὑψηλὰ εὑρίσκει τὰ παραδείγματά του. "Οσα γράφει σχετικῶς ὁ κ. Λογοθέτης ἐμφανίζουν ὅλην τὴν ἀντίθεσιν τοῦ χαρακτῆρος του πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ 'Ι. Θεοδωρακοπούλου.

Περαιώνων ὁ κ. Λογοθέτης τὸν γλωσσικὸν ἔλεγχον τοῦ 'Ι. Θεοδωρακοπούλου ἔξετάζει δύο τινα τὸ ἀναπαύεσθαι ἐν ἔαντῷ καὶ τὴν θλᾶσιν τοῦ συγειδότος, διότι ὅχι μόνον εὑρίσκει δρυθογραφικά, γραμματικὰ καὶ δρολογικὰ νὰ παρατηρήσῃ σχετικῶς, ἀλλὰ ζητεῖ νὰ καταδείξῃ συνάμα τὴν σπουδαιότητα τῶν ἀνωτέρω σφαλμάτων ὡς πρὸς τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων. Καὶ τὴν σπουδαιότητα τῆς φιλογικῆς προπαιδείας οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ, ἀλλὰ πάντες κακίζουν τὴν μετα-

βολὴν τῆς φιλοσοφικῆς ἐρμηνείας εἰς ἀνιαρὰν γραμματικὴν διάλυσιν, ὑπενθυμίζουσαν τὴν κακὴν διδασκαλίαν ἀρχαίων κειμένων εἰς τὰς πρώτας γυμνασιακὰς τάξεις, ἐναντίον τῆς ὅποιας ἔξεγείρεται κάθε συνείδησις.

Καὶ τὶ ἄλλο ἀποτελοῦν παρὰ γραμματικὴν ἀνάλυσιν ὅσα περὶ τοῦ οὕματος ἀναπαύμαται παρατηρεῖ ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὴν ἔκθεσιν δὲ κ. Λογοθέτης; 'Εὰν δὲ καὶ Λογοθέτης κακίζει τὸν Ἡ. Θεοδωρακόπουλον διὰ τὴν προσθήκην τοῦ «ἐν ἔαυτῷ», «μαθέτω» μόνον ὅτι δὲν διατυπῶται διὰ συμβόλων καὶ ἄλληγοριῶν δὲ Ἡ. Θεοδωρακόπουλος, ἀδιάφορον ἐὰν οἱ ἀγνοοῦντες τὰ στοιχειώδη κρίνουν ὡς περιέργως συμβολικὰ καὶ ἀδιανοήτως ἄλληγορικὰ τὰ γραφόμενά του, καὶ ὅτι τὸ «ἐν ἔαυτῷ» τίθεται διὰ νὰ ἐπανέλθῃ δὲ λόγος εἰς τὴν συνέχειαν τῆς ἀφηρημένης διατυπώσεως, ἢ ὅποια διακόπεται διὰ τοῦ οὕματος ἀναπαύεσθαι.

'Εὰν δὲ νομίζῃ πάλιν ὅτι τὸ οὗμα τοῦτο ἔχει τὴν συνήθη αὐτοῦ ἔννοιαν καὶ ὅτι πρόκειται περὶ συνήθους ἀναπαύσεως, τότε βεβαίως ἡ ἀγαθὴ αὐτῇ ἀντίληψις θὰ γεννήσῃ ἐλαφρὸν μειδίαμα εἰς ὅσους ἀντιλαμβάνονται τὴν ψυχικὴν ἀνάπαυσιν ἐφικτὴν διὰ τῆς αὐταρκείας μόνον, ἢ ὅποια προϋπόθεσιν ἔχει τὴν αὐτοτέλειαν. "Ἄς ἀντιπαρέλθωμεν σιωπῶντες. 'Αλλὰ θὰ συναντήσωμεν τὸν ἀμείλικτον ἐλεγχον καὶ τὴν διδασκαλικὴν εἰρωνείαν τοῦ κ. Λογοθέτου συλλαμβάνοντος τὸν Ἡ. Θεοδωρακόπουλον παρανοοῦντα καὶ παρερμηνεύοντα τὸν Πλωτίνον. Τὸ ζήτημα ἔχει οὗτο : 'Ο Ἡ. Θεοδωρακόπουλος διηλεῖ περὶ θλάσεως τοῦ συνειδότος. Τοῦτο ἐθεωρήθη ἀσυγχώρητος καὶ ἀκατανόητος ἔνεισμός, τοῦ δποίου γίνεται χρῆσις ἀντὶ τοῦ γερμανικοῦ Bruch des Bewusstseins. Cuique suum. Πράγματι δὲ Ἡ. Θεοδωρακόπουλος ἦθελήσε ν' ἀποδώσῃ τὴν ἔννοιαν ταύτην. Καὶ τοῦτο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐγένετο νοητόν εἰς τοὺς κ. κ. Βορέαν καὶ Λογοθέτην. 'Ἐκ τούτου ὅμως καθίσταται σαφὲς ὅτι Ἡ. Θεοδωρακόπουλος γράφει θλάσιν ἀντὶ θραῦσιν=Bruch, δπερ ἄλλως τε ὁριόν, (δὲ Ζηκίδης ἐρμηνεύει τὸ θλάσις ὡς σπάσιμον δρ. σελ. 536). "Ωστε ἀσκόπως ἐκχέει τόσην χολὴν δὲ κ. Λογοθέτης τῆς ὅποιας τὴν πικρίαν μόνον αὐτὸς αἰσθάνεται. "Αλλωστε εἰς τὴν σελίδα 83 τῆς ἀπαντήσεως του δὲ Ἡ. Θεοδωρακόπουλος ἐρμηνεύει «τὸ χωρίον τοῦ Πλωτίνου ὡς ἔξης» : "Οταν ἢ ψυχὴ πάθῃ τὴν θλάσιν αὐτῆς...» ὥστε οὐδέποτε παρεργήσε τὸ

χωρίον αὐτὸν, τὸ δόποιον παραθέτει οὕτω. «Συγκλασθέντος δὴ τούτου (τῆς ψυχῆς). . . .» ἐπεξηγῶν οὕτως δτι ως κάτοπτρον νοεῖται ἡ ψυχή. 'Αλλ' ὁ κ. Λογοθέτης ἀναφέρει τὴν φράσιν τοῦ 'Ι. Θεοδωρακοπούλου καθ' ἥν ὁ "Ἐγελος παρέλαβε τὴν ἔννοιαν τῆς «θλάσεως τοῦ συνειδότος κατ' εὑθείαν ἀπὸ τὸν Πλωτίνον, δστις δμιλεῖ περὶ συνειδήσεως ἡ περὶ ψυχῆς ως περὶ κατόπτρου ἐνθα θλᾶται τὸ φῶς». Βεβαίως σφάλλειν δ 'Ι. Θεοδωρακόπουλος ἐὰν ἀναφέρεται εἰς αὐτὸν τοῦτο τὸ χωρίον τοῦ Πλωτίνου, 'Εν. 1, 4, 10, δπως ἀποδεικνύουν, προτοῦ τὸ παραπομένη δ κ. Λογοθέτου. Καὶ εἶναι προφανές, δτι τὸ σφάλμα τοῦ 'Ι. Θεοδωρακοπούλου προέρχεται ἀπὸ τὴν βίαν, μὲ τὴν δόποιαν ἐγραψε τὴν ἀπάντησίν του. 'Αλλὰ πάντως ἐγράφη ἐλληνικώτατα ἡ θλάσις τοῦ συνειδότος, ἀφ' οὗ καὶ ὁ Πλωτίνος εἰς τὴν ψυχὴν ἀναφέρεται γράφων δσα γράφει περὶ θλάσεως. 'Αλλ' ὁ κ. Λογοθέτης ἔδραξατο τῆς εὐκαιρίας τὴν δόποιαν τοῦ ἔδιδεν οὐχὶ τὸ κυρίως ὑπὸ κρίσιν ἔργον τοῦ 'Ι. Θεοδωρακοπούλου, ἀλλ' ἡ ἀπάντησίς του καὶ μετέφερεν εἰς αὐτὸν τὴν συζήτησιν ἡ δόποια εἶχεν ως ἀρχὴν τὸ ἔρωτημα: ἡ θλάσις τοῦ κατόπτρου δὲν ὑποδηλοῖ τὴν θλάσιν τοῦ συνειδότος; καὶ ἀπαντᾶ ὁ ιδιος ὁ κ. Λογοθέτης ναί. Τοῦτο ἀρχεῖ. Ἐνέχει δὲ ἀστειότητά τινα τὸ γεγονός, δτι ὁ κ. Λογοθέτης διὰ τῆς διορθώσεώς του ἐπεβεβαίωσεν ἄκων ἔτι μᾶλλον δσα δ 'Ι. Θεοδωρακόπουλος ἀντεῖπεν εἰς τὴν ἔκθεσιν. 'Ιδοῦ πῶς ἡ ἐσφαλμένη ἐρμηνεία τοῦ χωρίου τοῦ Πλωτίνου καθ' ἥν ἡ θλάσις εἶναι θλάσις τοῦ φωτός, οὐχὶ δὲ τοῦ κατόπτρου ὅλιγον στηρίζει δσα θέλει δι' αὐτῆς νὰ στηρίξῃ δ 'Ι. Θεοδωρακόπουλος, παρασυρόμενος ἀπὸ τὴν Reflexion τοῦ 'Εγέλου, δηλαδὴ δτι ἀφορᾶ τὴν ψυχὴν ἡ θλάσις καὶ δτι τὸ Bruch des Bewusstseins εἶναι εἰλημένον ἐκ τοῦ ἐλληνικοῦ. 'Αλλ' εὐτυχῶς διὰ τὸν 'Ι. Θεοδωρακόπουλον ὁ κ. Λογοθέτης, συμπαθῶς διακείμενος, διώρθωσε τὸ σφάλμα του. Καὶ οὕτω περατοῦται δ πολὺς γλωσσικὸς ἔλεγχος καὶ ἡ ἐπιμελὴς ἀγγιστρεία τῶν ὁρολογικῶν σφαλμάτων καὶ ἀπομένει μία μόνον παρατήρησις, μὴ ἀναφερομένη ἄλλως τε εἰς τὰ κριθέντα ἔργα, ἀλλ' εἰς τὸ περὶ «Σχολαστικισμοῦ καὶ φιλοσοφικῆς κριτικῆς» φυλλάδιον, ἡ δόποια κατ' οὖσίαν ἀποτελεῖ τὴν ἀποδοχὴν τῆς ἐρμηνείας τοῦ 'Ι. Θεοδωρακοπούλου καὶ ἡ ἀπορία τοῦ μὴ «ἐπαίοντος»

ἀναγνώστου, διότι ὁ «ἐπαῖων» θὰ ἡννόησεν ἀσφαλῶς περὶ τίνος πρόκειται, ποῖοι λοιπὸν εἶναι οἱ ὅροι, τοὺς ὅποίους ἀναφέρει σαφῶς ὡς ἀγνώστους ἢ ἔκθεσις (σελ. 43) καὶ κατόπιν ὡς «ἀπροσδιονύσους» καὶ «ἀδιανοήτους» ὁ κ. Λογοθέτης; Διότι ἐὰν ἡ μομφὴ περὶ «ἀγνώστων» ὅρων δὲν ἀποτελεῖ καὶ εἰς τὴν ἴδιαν τοῦ ἐπισήμου καὶ ἀνεπισήμου εἰσηγητοῦ συνείδησιν δμολογούμενως ἀστήρικτον καὶ σαθρὰν κατηγορίαν, τότε κατ' ἀνάγκην ἡ ἄγνοια καὶ μόνον ἡ ἄγνοια εἶναι ἡ ἀπροσδόκητος ἔξήγησις ἀλλ' οὐχὶ καὶ δικαιολογία τῶν περὶ «ἀγνώστων» ὅρων ἐν τῇ ἐκθέσει γραφομένων.

“Οσον ἀφορᾶ δὲ τὸ ὑφος τοῦ κ. Λογοθέτου, εἰς τὴν φυσικότητα τοῦ ὅποίου συνέτεινεν ἡ χρῆσις «μαθέτω» τινων καὶ ἄλλων παρομίων, ἐπιβλητικῶν δῆθεν, ἀρμόζει ἐλάχιστα εἰς τὸν ἀληθῆ ἐπιστήμονα. Ο ἀληθῆς ἐπιστήμων, τοῦ ὅποίου ἡ ἀληθῆς ὑπεροχὴ δὲν ἔχει ἀνάγκην ὑφους, περιφρονεῖ τὴν σπουδαιοφάνειαν. Ἀλλ' ὁ κ. Λογοθέτης ἔχει ἀνάγκην ὑφους. Τοῦτο εἶναι τὸ λυπηρότερον, ἀλλὰ δέον νὰ λεχθῇ διὰ νὰ μὴ παρέλθῃ ἀδιαμαρτύρητος ἡ διαχείρησις ἐπιστημονικῶν θεμάτων κατὰ τρόπον τελείως ἀντικείμενον πρὸς τὴν ἐπιστήμην.

Τὸν ἔλεγχον αὐτὸν διαδέχεται ὁ ἔλεγχος τῆς ἐρμηνευτικῆς μεθόδου τοῦ 'Ι. Θεοδωρακοπούλου. Οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης λέγουν πολλά, τὰ δποῖα συνοψίζονται εἰς ἐν καὶ μόνον, ὅτι ὁ 'Ι. Θεοδωρακόπουλος ἀκολουθεῖ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Cohen, τοῦ Natorp καὶ τοῦ Cassirer, ἡ δποία εἶναι τελείως ἐσφαλμένη, ἀφοῦ ζητεῖ νὰ εῦρῃ τὰ διανοήματα τῆς γερμανικῆς φιλοσοφίας εἰς τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων καὶ ἰδίως τοῦ Πλάτωνος, ἐνῷ ἔδει ν' ἀκολουθήσῃ τὴν διδασκαλίαν τοῦ κ. Λογοθέτου, εἰς δν καὶ μόνον παραπέμπεται ὁ 'Ι. Θεοδωρακόπουλος ὑπὸ τῶν συνταξάντων τὴν ἐκθεσιν. 'Εὰν ἡλήθευεν ὅτι ζητοῦν οἱ τρεῖς μεγάλοι φιλόσοφοι τοῦ Μαρβούργου ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ βεβιασμένως νὰ εῦρουν τὰ διανοήματα τῆς γερμανικῆς φιλοσοφίας εἰς τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, τότε πράγματι θὰ ἥσαν οὐτιδανοὶ ἐπιστήμονες, τὸ ἔργον τῶν δποίων θὰ ἐμηδενίζετο διὰ μιᾶς, ἐὰν ἐδημοσιεύοντο γερμανιστὶ τὰ σχετικὰ μέρη τῆς εἰσηγητικῆς ἐκθέσεως τοῦ κ. Βορέα καὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ ἔλεγχου τοῦ κ. Λογοθέτου. 'Αλλ' ὅσον καὶ ἀν ἡ κατ' ἀρχὴν ἀποδοχὴ τῆς γνώμης οἵασδήποτε αὐθεντίας εἶναι ἀντιεπιστημονική,

ἐπὶ τοῦ προκειμένου φαίνεται βέβαιον ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι αἱ δοξα-
σίαι τῶν κ. κ. Βορέα καὶ Λογοθέτου δὲν ἀντέχουν εἰς τὴν σύγκρισιν
μετὰ τῆς ὑπερόχου διδασκαλίας τοῦ Cohen, τοῦ Natorp καὶ τοῦ Ca-
ssirer. Ἐὰν δημοσίες ἔχουν οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης διάφορον
γνώμην, ἡ Ἑλληνικὴ μετάφρασις τοῦ ἔργου τοῦ Natorp περὶ τῆς περὶ
τῶν ἴδεῶν διδασκαλίας τοῦ Πλάτωνος δίδει πλέον εἰς αὐτοὺς ἀφορμήν
νὰ διμιλήσουν ἐνώπιον κοινοῦ ἔχοντος βάσιν νὰ κρίνῃ ποίου ἡ ἀπο-
ψις εἶναι ὁρθὴ καὶ τοίου ἐσφαλμένη. Διότι ἐὰν ἡ γερμανιστὶ διατυ-
πωμένη διδασκαλία τοῦ 'Ι. Θεοδωρακοπούλου ἀπετέλει κίνδυνον καὶ
εἶχον οἱ κ. κ. καθηγηταὶ καθῆκον νὰ ἐλέγξουν ὅσα ὑποστηρίζει, κα-
θῆκον ἔτι ἐπιτακτικώτερον ἔχουν νὰ ἐλέγξουν τὸ μεταφρασθὲν ἥδη
Ἑλληνιστὶ ἔργον τοῦ Natorp, ὅπερ ἀποτελεῖ κίνδυνον ἔτι μεγαλύτε-
ρον λόγῳ τῆς ἐκτάσεώς του καὶ τοῦ μεγάλου κύρους τοῦ συγγρά-
φαντος αὐτό. "Ἄς ἀναμείνωμεν ἥδη μέχρις ὅτου δώσουν οἱ κ. κ. Βο-
ρέας καὶ Λογοθέτης ἀφορμήν, κρίνοντες τὸ ἔργον τοῦ Natorp, νὰ
κριθοῦν αὐτοί.

Εὖθὺς ἐξ ἀρχῆς γεννᾶται ἡ ἀπορία, πῶς ἀφ'οῦ τόση ἐπικρατεῖ
περὶ Πλάτωνος πολυγνωμία, ὡς γνωστόν καὶ ὡς ὅμοιογενὲς καὶ ὁ κ.
Λογοθέτης, πῶς ἐπιμένουν οἱ κρίναντες τὸν 'Ι. Θεοδωρακόπουλον
νὰ ἐξυψώσουν ἔαυτοὺς εἰς ἀπολύτους κριτὰς ἀδιαφοροῦντες διὰ
τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπολύτου πνευματικῆς ἐλευθερίας, τὴν ὅποιαν ὑπερη-
φάνως ἔχει καθιερώσει τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν. Αὐτὸς εἶναι
τὸ ἥθικὸν ἔρωτημα, ὅπερ ἀδυσωπήτως θὰ δύναται ν' ἀναγνώσῃ τό-
σον ὁ εἰς, ὅσον καὶ ὁ ἔτερος τῶν κριτῶν, εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς οἵου-
δήποτε προσώπου, τὸ ὅποιον θὰ συναντοῦν ἐφ' ἔξης.

Περιοριζόμεθα νὰ παραπέμψωμεν τοὺς κ. κ. Βορέαν καὶ Λογοθέ-
την πρωτίστως εἰς τὸ ἔργον τοῦ Cohen. Platos Ideenlehre und
die Mathematik καὶ τοῦ Natorp, Platos Ideenlehre τῶν δποίων
ἡ προσεκτικὴ ἀνάγνωσις πολὺ θὰ βοηθήσῃ τοὺς κριτὰς ν' ἀντιληφθοῦν
πόσον ἐσφαλμένως ἡ πάντως ἀδίκως ἔκριναν. Διότι οὐδεμία παρατή-
ρησίς των ἀφορᾶς χωρίον ἀναμφισβήτητως ἐρμηνεύμενον. "Ολως προ-
χείρως δύναται νὰ παραπεμθῇ ὁ κ. Λογοθέτης διὰ τὰς ἀπὸ τῆς σελ.
30 καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἀριθμουμένας παρατηρήσεις ὡς ἔξης εἰς τὸν Natorp
(ἐκδ. 1921)· διὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 1 εἰς τὴν σελ. 111, διὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 2

εἰς τὰς σελ. 133, 140, 314, διὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 3 εἰς τὴν σελ. 385 κ. ἐ., διὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 4 εἰς τὴν σελ. 314 κ. ἐ., διὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 5 εἰς τὴν σελ. 204, διὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 6 εἰς σελ. 111 κ. ἐ., διὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 8 εἰς τὴν σελ. 56 κ. ἐ., διὰ τὴν ὑπ' ἀριθ 9 εἰς τὴν σελ. 133, διὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 10 εἰς τὰς σελ. 292, 296 - 7, διὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 12 εἰς τὰς σελ. 192 - 3 καὶ 216, διὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 14 εἰπε τὴν σελ. 315, διὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 16 εἰς τὴν σελ. 192 - 4 καὶ οὕτω καθ' ἔξῆς.

'Ασφαλῶς έάν τον Natorp παρουσιάζετο ἐνώπιον τῶν κριτῶν τοῦ 'Ι. Θεοδωρακόπούλου ως ὑποψήφιος ὑφηγητὴς οἵ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης θ' ἀπέρριπτον τὸν Natorp.

Μόνον ὅλιγα τινα ὅσα ἔξοχως χαρακτηρίζουν τὴν διάθεσιν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν κατάρτισιν τῆς ἐκθέσεως θὰ παρατίξωμεν ἀναλυτικότερον.

'Ο 'Ι. Θεοδωρακόπουλος ἔλέγχων δριμύτατα τὰ τῆς ἐκθέσεως διὰ τὴν παρατήρησιν ὅτι κακῶς προσνέμει χαρακτῆρα ὑποθετικὸν εἰς τὰς ἴδεας τοῦ Πλάτωνος γράφει :

«Καὶ προχωρῶν δὲ Πλάτων καὶ ἀναλύων τὴν σχέσιν τῶν αἰσθητῶν πρὸς τὰ εἴδη λέγει «ἔχόμενος ἔκείνου τοῦ ἀσφαλοῦς τῆς ὑποθέσεως» (Φαίδ. 101 D) καὶ περαιτέρω λέγει «ἄλλην αὖ ὑπόθεσιν ὑποθέμενος». Εἰς δὲ τὸν «Τίμαιον» διμιλεῖ δὲ Πλάτων περὶ τοῦ νοητοῦ εἴδους τοῦ ὄντος γενικῶς ως περὶ ἐνὸς «ὑποτεθέντος»· «Ἐν μὲν ως παραδείγματος εἴδος ὑποτεθὲν νοητὸν καὶ ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ ὄν» (48 E) ἀκριβῶς, διότι δι' αὐτοῦ θεμελιώνεται τὸ αἰσθητὸν εἴδος τοῦ ὄντος, τὸ ὅποιον εἶναι «μίμημα τοῦ παραδείγματος» (ἐνθ. ἀν.). "Ωστε δὲ οἱ Πλάτων ὅχι μόνον διμιλεῖ περὶ τῶν ἴδεων, τῶν εἰδῶν, ως περὶ ὑποθέσεων, ὅταν πραγματεύεται τὴν θεμελίωσιν τῶν αἰσθητῶν ὄντων, ἀλλὰ ὀνομάζει καὶ ὅλον τὸν νοητὸν κόσμον «ὑποτιθέμενον» ἡτοι «ὑπόθεσιν».

Ο κ. Λογοθέτης ἀπαντᾷ :

«Ἐπιχειρῶν νὰ ἀποκρούσῃ τὴν παρατήρησιν ὅτι κακῶς προσάπτει εἰς τὰς ἴδεας τοῦ Πλάτωνος ὑποθετικὸν χαρακτῆρα προσάγει χωρία, ἐν οἷς δὲ φιλόσοφος ποιεῖται χρῆσιν τοῦ ὑποτίθεσθαι. 'Αλλὰ κακῇ τύχῃ, τὸ ὅπλον, ὅπερ λαμβάνει πρὸς ἀμυναν, στρέφεται ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ ἀμυνομένου. Διότι τὸ ὑποτίθεσθαι δέν σημαίνει μεταχειρίζεσθαι ως

νπόθεσιν, ἀλλ' ὅμολογεῖν, παραδέχεσθαι, θέτειν ὡς ἀσφαλῆ βάσιν, legen zu Grunde. "Οταν φέρ' εἰπεῖν λέγει δὲ Πλάτων (Φαίδ. 100 B) «εἴμι πάλιν ἐπ' ἔκεινα τὰ πολυθρύλητα καὶ ἀρχομαι ἀπ' ἔκεινων ὑποτιθέμενος εἶναι τι καλὸν αὐτὸν καθ' αὐτὸν καὶ ἀγαθὸν καὶ μέγα...» δὲν ἔκδεχεται τὰς ἴδεας ὡς ἀπλὰς ὑποθέσεις, ἀλλὰ θεωρεῖ ὡς βεβαίας καὶ ἀσφαλεῖς ἀρχάς. Ωσαντως «τίθημι ὡς ἀληθῆ ὅντα» (Αὐτ. 100 A) δὲν σημαίνει «ὑπόθετω» «σκέπτομαι ὑποθετικῶς» κάμνω τὴν ὑπόθεσιν, δτι εἶναι ἀληθῆ, ἀλλὰ παραδέχομαι βέβαιος ὡν δτι ταῦτα εἶναι ἀληθῆ».

Οσα δὲ. Λογοθέτης γράφει γεννοῦν ἐν πρώτοις ἀμφιβολίαιν ἐὰν οἱ συντάξαντες τὴν εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν ἔγνωριζον, δτε συνέτασσον τὴν ἔκθεσιν, τὶ ἀκριβῶς ἐννοοῦμεν ἐπιστημονικῶς ὡς ὑπόθεσιν ἀφ' οὗ θεωροῦν δτι σφάλλουν δ Lotze καὶ δ Lutoslawski καὶ αὐτὸς δ Natorp ὡς ἀποδίδοντες καὶ αὐτοὶ παραπλήσιον ὑποθετικὸν χαρακτῆρα εἰς τὰς ἴδεας τοῦ Πλάτωνος. Ἡ ἐν τῇ ἔκθεσι παραπομπὴ εἰς αὐτοὺς τοὺς τρεῖς συγγραφεῖς ἀποδεικνύει κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον δτι αὐτὸς δ κ. Λογοθέτης ἐκ τῶν ὑστέρων ἐπιζητεῖ νὰ παραστήσῃ ἕαυτὸν γνώστην τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας τῆς ὑπόθεσεως. Πάντως δτι ὡς ὑπόθεσιν ἐννοοῦμεν Grundlegung ἐννοεῖ καθείς, ἐκτὸς τοῦ κ. Βορέα καὶ τοῦ κ. Λογοθέτη, γνωρίζων δτι δ Πλάτων μετεχειρίζετο τὸν δρον ὑπόθεσις (Φαίδ. 101 D) καὶ δχι μόνον τὸν δρον ὑποτίθεσθαι ὡς λέγει κακῶς δ κ. Λογοθέτης (σελ. 47). Ἐν δὲ τῇ γενικῇ τοῦ δικαίου θεωρία ἀποκαλοῦμεν τὸν πρωταρχικὸν νόμον ὑπόθεσιν τοῦ δικαίου γνωρίζοντες κάλλιστα δτι δ πρωταρχικὸς νόμος, καθ' δ πρωταρχικὸς, ἀποτελεῖ μὲν ὑπόθεσιν, ἀλλὰ δὲν ἔχει αὐτὸς ὑπόθεσιν, εἶναι δηλαδὴ ἀνυπόθετος. "Ωστε οὐδὲν εἶπεν δ κ. Λογοθέτης λέγων δτι αἱ ἴδεαι κατὰ Πλάτωνα εἶναι ἀνυπόθετοι, διότι τοῦτο σημαίνει δχι δτι δὲν εἶναι ὑπόθεσεις, ἀλλ' δτι δὲν ἔχουν ὑπόθεσιν, πρᾶγμα τελείως διάφορον. Ταῦτα εἶναι πλέον ἡ προφανῆ δι' ὅλους καὶ μόνον δ κ. Λογοθέτης δύναται νὰ λέγῃ δτι ἐκ τῶν ὑστέρων ἐξήτησε νὰ ἔξελθῃ δ 'Ι. Θεοδωρακόπουλος ἐκ τῆς δυσχερείας προβάλλων οὗτως δ ἀνεπίσημος εἰσηγητής εἰς τὸν κρινόμενον δσα χαρακτηρίζουν ἕαυτὸν καὶ τὸν κ. Βορέαν.

Εἰς τὴν ἔκθεσιν ἐπίσημος καὶ ἀνεπίσημος εἰσηγητῆς ἦλεγχαν τὴν φράσιν τοῦ 'Ι. Θεοδωρακοπούλου. «Ψυχὴ δὲν εἶναι πρᾶγμα ἀλλὰ θε-

μελιώδης ἔτερότης πρὸς τὸ πρᾶγμα», παρανοοῦντες ὅτι ἡ φράσις σημαίνει «Ψυχὴ δὲν εἶναι ὃν ἀλλὰ θεμελιώδης ἔτερότης πρὸς τοῦτο», λόγῳ παρερμηνείας τοῦ γερμανικοῦ Ding. Οἱ γερμανοὶ καθηγηταὶ οἵ κρίναντες τὴν ἐπὶ διδακτορίᾳ διατριβὴν τοῦ 'Ι. Θεοδωρακοπούλου δὲν ἀντελήφθησαν τὸ γλωσσικὸν τοῦτο σφάλμα. Οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης πληρέστερον τοῦ Rickert καὶ τοῦ Hoffmann γνωρίζοντες τὴν γερμανικὴν ἡγεμονίαν εὐθὺς τὸ σφάλμα. Ἀλλ' ἂς παρίδωμεν τοῦτο καὶ «μαθέτωσαν» ἥδη ὅτι Ding σημαίνει ὅχι μόνον ὃν, ἀλλὰ καὶ πρᾶγμα, ἵδιως δὲν γράφεται ἀορίστως (*kein Ding*) καὶ ὅτι ἀντιλαμβανόμενοι, πόσον ἀστοχὸν ἦτο νὰ ἔρμηνεύσουν ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὸ Ding ὡς ὃν ἔδει νὰ ὀδηγηθοῦν αὐτοὶ εἰς ἔτέραν ἔρμηνείαν τοῦ ὅρου τούτου, βαδίζοντες συνάμα οὐχὶ ἀσκωλιαστὶ ἐπὶ τῆς γνώσεως μόνον τῆς Ἑλληνικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς γερμανικῆς. Τοῦτο ἡμπόδισε βεβαίως μόνον ἡ «φιλικὴ διάθεσις» τοῦ ἔτέρου τῶν κριτῶν, δπως ἡμπόδισεν ἡ διάθεσις αὗτη νὰ κατανοήσουν οἱ κ. κ. κριταὶ εἰς τὸ σπουδαιότερον σημεῖον τῆς κρίσεως των, ὅτι δ 'Ι. Θεοδωρακόπουλος ὑποστηρίζων ὅτι βεβαίως ἡ ἀλήθεια εἶναι γέννημα τῆς ψυχῆς ἐννοεῖ τὴν ψυχὴν ὡς καθολικὸν συνειδός. Ἀλλὰ τὸ χειρότερον εἶναι ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου δλίγον προηγουμένως δ κ. Λογοθέτης (σελ. 30 τοῦ φυλλαδίου) φαίνεται κάλλιστα γνωρίζων ὅτι δ 'Ι. Θεοδωρακόπουλος ὡς ψυχὴν ἐννοεῖ τὸ καθολικὸν συνειδός. "Ωστε ὅχι μόνον οὐδαμοῦ λέγει ὅσα μόνον οἱ κ. κ. κριταὶ διανοοῦνται, ἀλλὰ τούλαχιστον δ κ. Λογοθέτης ἐγνώριζε τοῦτο, καὶ δημως μὴ ἔχων ἄλλο τι ν' ἀντείπῃ ἀναγκάζεται νὰ παρερμηνεύσῃ τὰ ὅσα γράφει δ 'Ι. Θεοδωρακόπουλος διὰ ν' ἀντικρούσῃ ὅχι ὅσα γράφει δ 'Ι. Θεοδωρακόπουλος, ἀλλὰ τὴν ἴδιαν αὐτοῦ παρερμηνείαν.

Βεβαίως ὑπὸ τοιούτους ὅρους δ 'Ι. Θεοδωρακόπουλος ὑπῆρξεν ἀσαφής. Ἀλλὰ τὶς πταίει διὰ τοῦτο; Βεβαίως οἱ ἀντιλαμβανόμενοι τὸ ein Weltwesen ὡς Wesen der Welt καὶ οἱ ἐπιμένοντες νὰ ἔρμηνεύσουν τὸν 'Ι. Θεοδωρακόπουλον, παρὰ τὴν δήλωσιν ὅτι ἐννοεῖ τὴν ψυχὴν ὡς καθολικὸν συνειδός, ὡς ἐὰν ἡννόει τὴν ψυχὴν ὡς ψυχὴν ἀτομικήν. Ἡ ἀκαταληψία τοῦ δρισμοῦ τῆς ἐλευθερίας, δην δ κ. Λογοθέτης ἔχει παραθέσει ὡς δεῖγμα ἐναργέστατον τῆς ἀσαφείας τοῦ 'Ι. Θεοδωρακοπούλου, ὑπάρχει μόνον ἐφ' ὅσον ἀγνοηθῇ τελείως ἡ διά-

χρισις μεταξὺ νοητοῦ καὶ αἰσθητοῦ κόσμου. 'Αλλὰ διὰ τὸν ἀπροκατάληπτον κριτὴν εἶναι σαφὲς ὅτι ἐλευθερία εἶναι ἡ ἀρνησις τῆς κατ' αἴσθησιν καὶ κατ' ἐπιθυμίαν ζωῆς καὶ ἡ θεμελίωσις ζωῆς ἀπολύτως ἐνσυνειδήτου καὶ καθαρῶς νοητῆς. 'Αλλὰ μὴ λησμονῶμεν· εἴπομεν, δὲ ἀπροκατάληπτος κριτής^Ο ο. Λογοθέτης ὑποστηρίζει ὅτι χωρία τινα εἶναι τόσον ἀκατανόητα ὥστε οὐδὲν αὐτὸς ὁ Rickert θὰ κατώρθωνε νὰ τὰ ἔννοήσῃ. 'Εάν αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ ρητορικὴν ὑπερβολήν, τότε ἂς δριση, ὡς ἔχει καθῆκον, τὶ ἀκριβῶς εἶναι ἀδύνατον νὰ ἔννοήσῃ καὶ αὐτὸς ὁ Rickert, ὥστε νὰ μεταφρασθοῦν τὰ χωρία καὶ νὰ ἴδωμεν^{εάν} καὶ πῶς ἔννοεῖ ὁ Rickert ὅτι θεωρεῖ «ἀδιανόητον» ὁ «εἰδικός» ο. Λογοθέτης. 'Αλλὰ τὸ πείραμα εἶναι ἐπικίνδυνον.

Πάντως καὶ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι καὶ ἀν ὑπάρχει ἐνιαχοῦ σχετικὴ ἀσάφεια αὕτη δὲν ἔδει νὰ δώσῃ λαβὴν εἰς ὅσα ἐγράφησαν ἐν τῇ περιλαλήτῳ ἐκθέσει καὶ τῇ ἀνταπαντήσει τοῦ ο. Λογοθέτου παραθετομεν δύο τινα χωρία εἰλημένα ἐκ τῆς 'Εγκυλοπαιδείας τοῦ 'Εγέλου (Μετάφρ. Π. Γρατσιάτου):

«Ἡ οὐσία εἶναι καθαρὰ ταυτότης καὶ ἐμφάνεια ἐντὸς ἑαυτῆς μόνον καθ' ὅσον εἶναι ἡ εἰς ἑαυτὴν ἀναφερομένη ἀρνητικότης, ἐπομένως εἶναι ἄπωσις ἑαυτῆς ἀφ' ἑαυτῆς. Κατ' ἀκολουθίαν περιέχει οὐσιωδῶς τὸν διορισμὸν τῆς διαφορᾶς τοῦ ἑτέρου. Τὸ ἔτερον δὲν εἶναι ἐνταῦθα τὸ ποιοτικὸν ἄλλο, ὁ διορισμός, τὸ ὅριον· ἄλλα, ἐπειδὴ εἶναι ἐν τῇ οὐσίᾳ, τῇ εἰς ἑαυτὴν ἀναφερομένῃ, ἡ ἀρνησις εἶναι ἐξ ἵσου ἀναφορά, διάφορον, τεθειμένον εἶναι, ἐμμεσον εἶναι. » Ή:

«Αὕτη ἡ οὐσίας ἀνεπτυγμένη ἔξωτερικότης, ὡς κύκλος τῶν διορισμῶν τῆς δυνατότητος καὶ τῆς ἀμέσου πραγματικότητος—κύκλος ἀποτελῶν τὴν ἀμοιβαίαν ἐμμεσότητα αὐτῶν δι' ἄλλήλων—εἶναι ἡ πραγματικὴ δυνατότης ἐν γένει».

Καὶ ὅμως ἡ τοιαύτη «ἀσάφεια» δὲν ἥμποδισε νὰ θεωρεῖται ὁ "Ἐγελος εἶς ἐκ τῶν μεγαλυτέρων φιλοσόφων τοῦ κόσμου. 'Αλλ' καὶ ὅταν ἡ ἀσάφεια κειμένου τινὸς δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς δυσκολίας καὶ τοῦ ὑψους τοῦ διατυπουμένου διανοήματος, οὐδέποτε ἀρκεῖ διὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὸν σκυβαλισμὸν ἐπιστημονικοῦ ἔργου, ἵδιως ἔργου τοσοῦτον ἀδρομεροῦς ὅσον εἶναι τὸ ἔργον τοῦ 'Ι. Θεοδωρακοπούλου.

‘Ο τοιοῦτος σκυβαλισμὸς ἀντίκειται ἐκ διαμέτρου πρὸς τὸ ἐπιστημονικὸν ἥθος.

Εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Ἱ. Θεοδωρακόπουλος ἐκ τοῦ ἔλεγχου, δν ἥσκησαν οἵ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης, ἀπομένει τελείως ἀκαταίσχυντος, εἶναι μάλιστα βέβαιον ὅτι ὁ ἔλεγχος οὗτος ἔδωσεν ἀφορμὴν νὰ μελετηθῇ τὸν ἔργον τοῦ κοινέντος καὶ νὰ δικαιοθῇ πλήρως αὐτὸς. Τὸ ἀστόχημα τοῦ ἑναντίον τοῦ Ἱ. Θεοδωρακοπούλου ἀσκηθέντος ἔλεγχου ἔχει καταστῆτο σούτῳ μᾶλλον ἐμφανὲς ἐκ τῆς ἀποσδοκήτου δριμύτητος τοῦ ἀρχαιπινοῦς ἔλεγχου τοῦ ἔξικνουμένου μέχρι τοῦ σημείου νὰ γράφῃ ὁ κ. Λογοθέτης «*Imrium, impium, tuum verbum Theodoracopule*». Εὐτυχῶς ὅτι δὲν ὑπάρχει πλέον ἵερα ἔξετασις, ἐνώπιον τῆς ὅποιας ἀσφαλῶς ἥθελεν ἐναγάγῃ ὁ καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας τὸν ὅμιλον σαντα περὶ τῶν δεσμῶν τοῦ χριστιανικοῦ δογματισμοῦ.

Οὐδεμία δυστυχῶς ὑπάρχει ἀντικειμενικὴ δικαιολογία τῆς στάσεως τῶν δύο καθηγητῶν. Δυστυχῶς. Διότι ὅσοι πράγματι σέβονται τὴν πνευματικὴν παράδοσιν τοῦ γένους τὴν δημιουργηθεῖσαν παρὰ τὰ πάμπολλα ἐμπόδια μὲ κόπους ἀφαντάστως μεγάλους θὰ ἐπεδύμουν νὰ μὴν ἀποδειχθῇ ἄδικος ἡ κρίσις δύο καθηγητῶν τῆς φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. Ἄλλὰ δυστυχῶς ἡ προσγενομένη ἄδικία εἶναι τόσον μεγάλη ὥστε δὲν εἶναι πρέπον ν' ἀποσιωπηθῇ. Ὁ Ἱ. Θεοδωρακόπουλος ἀπήντησεν. Καὶ εἶχε καθῆκον ἀπόλυτον ν' ἀπαντήσῃ. Ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἡ ἀπάντησίς του ἀπευθύνεται μόνον εἰς τοὺς δύο καθηγητάς, τοὺς εἰσηγητὰς τῆς ὑποβληθείσης εἰς τὴν Σχολὴν ἐκθέσεως. Δὲν ὑπάρχει δὲ οὐδεμία φράσις εἰς τὴν ἀπάντησίν του, ἡ δποία ν' ἀποτελῇ οὐδὲ πόρρωθεν ὑπαινιγμὸν ἑναντίον τῆς φιλοσοφικῆς Σχολῆς. “Ωστε μόνον ὁ κ. Λογοθέτης ἐπεζήτησε νὰ παραστήσῃ τὸν Ἱ. Θεοδωρακόπουλον «*ὑβριστὴν τῆς Σχολῆς*». Ἐν πρώτοις ὁ Ἱ. Θεοδωρακόπουλος δὲν εἶναι ὑβριστής. Ἐὰν ἐδόθη αὐτῷ λαβὴ ἐξαιρετικῶς αὐστηροῦ ἔλεγχου διὰ τοῦτο πταίουν ἄλλοι. Καὶ πάντως ἐὰν ὁ Ἱ. Θεοδωρακόπουλος εἶναι ὑβριστής, ποία λέξις θὰ χαρακτηρίσῃ φυλλάδια προσώπου τινος ἥδη καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν; (”Ορ. Κ. Λογοθέτου. ‘Η εὐσυνειδησία καὶ ἡ ἐπιστημοσύνη τοῦ Ε. Κουγέα, 1924. ’Ἐπίμετρον.

1924, Συμπλήρωμα τοῦ 'Επιμέτρου, 1924). 'Εξ ἄλλου ἡ εὐθύτης μετὰ τῆς ὅποίας ὁ 'Ι. Θεοδωρακόπουλος ἔχώρισε τοὺς εἰσηγητὰς ἀπὸ τὴν ἄλλην Σχολήν, ἡ ὅποία κατὰ πλειοψηφίαν ἐπόμενον ἦτο νὰ δεχθῇ τὴν γνώμην τῶν «εἰδικῶν» καθηγητῶν, ἀποδεικνύει πόσον ὁ 'Ι. Θεοδωρακόπουλος γνωρίζει, ὅπως ἄλλωστε ὁφεῖλει, ίνα σέβεται βαθύτατα τὸ Πανεπιστήμιον τῶν 'Αθηνῶν καὶ τὴν φιλοσοφικὴν Σχολήν, τὴν ὅποιαν ἔχουν λαμπρύνει τόσα μεγάλα ὀνόματα ἔξοχων ἐπιστημόνων, εὐφείας ἀντιλήψεως, δικαίων καὶ ἀμερολήπτων πάντοτε εἰς τὴν κοίσιν, τὴν παράδοσιν τῶν ὅποιων διέκοψαν οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης.

Οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης ἃς μὴ ἀπατῶνται. 'Ο 'Ι. Θεοδωρακόπουλος δὲν ἔθλιβη, διότι δὲν ἔπηγνέθη, δὲν ἔθλιβη, διότι δὲν ἔγένετο ὑφηγητής. 'Επαίνους ἥκουσε νὰ λέγωνται καὶ εἴδε νὰ γράφωνται περὶ αὐτοῦ ὅχι μόνον παρὰ σοφῶν ἀνδρῶν ὅπως ὁ Rickert, ὁ Joel, ὁ Hoffmann καὶ ὁ Calogero, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ κυβερνῶντος τὴν πατρίδα καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς βουλῆς καὶ ἀπὸ τὸν Παλαμᾶν, ἐπαίνους τόσους, ὅσους δὲν ἔχουν ἀποκομίσει ὅμοι καὶ οἱ δύο ἐπικριταί του. "Ἐδραι πρὸς διδασκαλίαν τοῦ ἐπροτάθησαν ἄλλοι, κατέχει ἄλλως τε τοιαύτην, κατόπιν ἔξαιρετικῶς τιμητικῆς ἐκλογῆς, εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης.

'Ο 'Ι. Θεοδωρακόπουλος ἔθλιβη ὅπως ἔθλιβησαν ὅσοι ἀγαποῦν καὶ πονοῦν διὰ τὴν πνευματικήν ἀνάπτυξιν τοῦ γένους, μόνον ἐπειδὴ δύο καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν 'Αθηνῶν ἥδικησαν, ἔθλιβη τόσον μόνον ὅσον θὰ ἔθλιβετο καὶ ἂν ἥδικετο ἄλλος, ἐκινήθη δηλαδὴ ἀπὸ καθαρῶς ἀντικειμενικὴν ἀντίληψιν.

'Ο 'Ι. Θεοδωρακόπουλος ἃς ἀφίσῃ τοὺς κ. κ. Βορέαν καὶ Λογοθέτην νὰ συμμερίζωνται περὶ αὐτοῦ γνώμην κοινὴν μετὰ τοῦ πρώην ἀντιπάλου των, καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, κ. Θεοδωρίδη καὶ τοῦ ὁπαδοῦ τοῦ ἴστορικοῦ ὄλισμοῦ κ. Κορδάτου καὶ ἃς ἐργασθῆ ὅπως ἥργασθη καὶ εἰς τὸ παρελθόν. Τὸν ἐργαζόμενον δικαιώνει τὸ ἔργον του.

'Ο ἔλεγχος τοῦ κ. Βορέα καὶ τοῦ κ. Λογοθέτου ἔλεγχεται αὐτὸς ἀνακριβῆς ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. 'Αλλ' ἡ ἀνασκευὴ τῆς «εἰσηγητικῆς ἐκθέσεως» καὶ τῶν «φιλοσοφικῶν ἔλεγχων» θ' ἀπομείνῃ ἔλλει-

πής, ἐὰν ἀπασιωπηθῇ τὸ ηθικῶς τόσον ὅσον καὶ ἐπιστημονικῶς βαρύτερον σφάλμα, εἰς ὃ ὑπέπεσαν οἱ κρίναντες ἀμφότεροι.

Τὸ σφάλμα τοῦτο ἔγκειται οὐχὶ πλέον εἰς ὅ,τι ἐγράφη, ἀλλὰ τούτωντίον εἰς ὅ,τι δὲν ἐγράφη, σφάλμα εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ ὅποιου συντείνει καὶ ἡ μεταγενεστέρᾳ τοῦ 'Ι. Θεοδωρακοπούλου πολυμερῆς ἐργασία. "Ἄραγε δὲν ἡδυνήθησαν ν' ἀνεύρουν οὐδὲν ἔκτὸς τῆς ἐπιμελείας ἄξιον ἔκεινον εἰς τὰ ἔργα τοῦ 'Ι. Θεοδωρακοπούλου; 'Αλλ' ἐσκέφθησαν ἄραγε κανόνα δια τὸ ἔπειρε νὰ ἐτιμέσουν ὅ,τι ἄξιον ἐπαίνου; Εἶναι διὰ τὴν συνείδησιν τοῦ ἐπιστήμονος τὸ λυπηρότερον ηθικῶς ἐρῶτημα ἐξόλων ὅσι γεννᾷ ἢ άν·ίγνωτις τῆς ἐκθέσεως. "Αν δχι ὁ κ. Βορέας πάντως ὁ κ. Λογοθέτης ἐγνώριζεν ὅτι τὰ ἔργα τοῦ 'Ι. Θεοδωρακοπούλου ἐκρίθησαν ἄξια τιμῆς ὅποιον κριτῶν αὐστηροτάτων ἀντιφρονούντων ἐν πολλοῖς. 'Επειδὴ δὲν ἐγνώριζεν ὅτι δέν εἶναι τυχαία ἡ γνώμη τοῦ Rickert, τοῦ Joel, τὸν ὅτοιον ἀποκαλεῖ ἐνθεον ὁ κ. Βορέας, ("Ορ. "Εκθεσιν τὴν ἐπιεροπείας περὶ τῆς πληρόσεως τῆς κενῆς τακτικῆς ἔδρας τῆς ἴστορίας τῆς φιλοσοφίας 1923), τοῦ Hoffmann καὶ τοῦ Calogero, διατὶ δὲν ἀνέφερεν ω; είχε στοιχειώδες ἐπιστημονικὸν καθῆκον εἰς τὴν σχολὴν ὅτι μεγάλοι ἐπιστήμονες «εἰδικοί», ὅπως λέγει, ἀν καὶ τὸ ἐπίσθετον αὐτὸ δὲν ἀρμόζει προκειμένου περὶ ἀληθῶν φιλοσόφων, ἀλλα ἡ αὐτὸς περὶ 'Ι. Θεοδωρακοπούλου δοξάζουν;. Δὲν ἐσκέφθησαν ἄραγε δύμως οἵ κριταὶ ἀνεξαρτήτως παντὸς ἐπαίνου καὶ πάσης τιμῆς ὅτι τοῦ 'Ι. Θεοδωρακοπούλου τὸ ἔργον διακρίνεται διὰ τὴν δύναμιν καὶ τὸ βάθος τῶν γνωσιολογικῶν προϋποθέσεων, διὰ τὴν πρωτοτυπίαν τῆς συστηματικῆς διατάξεως διὰ τὴν εὔρυτητά του καὶ ίδιως διὰ τὸ ἐπιστημονικὸν ηθος; Διατὶ ἄραγε, ἀν καὶ δὲν εἶναι, διὰ νὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν ίδιαν αὐτῶν φράσιν, «ἄμοιρος ἄξιας εἰς τὰ κατὰ μέρος» ἡ περὶ Πλάτωνος ἐργασία, δὲν ἀνέφερον ὅπωσδήποτε σαφέστερον εἰς τὶ ἔγκειται ἡ ἄξια τῆς ἐργασίας ταύτης, ἀφ' ωὗ μετά πρωτοφανοῦς ξήλου λεπτομερῶς ἐσημείωσαν ὅτι ἐνόμισαν ἐσφαλμένον; 'Αλλὰ πρὸς τὶ τόσα ἐρωτήματα; Δὲν ὑπέγραψεν ὁ κ. Βορέας τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Λογοθέτη περὶ μὴ διακρίσεως τοῦ δημιουργοῦ ἀπὸ τὴν ίδεαν τοῦ ἀγαθοῦ κατὰ Πλάτωνα γραφέντα, ἐνῷ ἡ μόνη φιλοσοφικὴ του ἐργασία καταλήγει σαφῶς εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι κατὰ Πλάτωνα ἡ θεότης δὲν συμπίπτει πρὸς τὴν ίδεαν

τοῦ ἀγαθοῦ. Καὶ δύναται τις ν' ἀπορήσῃ κατόπιν αὐτῶν διατὶ δὲν
ἔτιμήθη ὁ Ἱ. Θεοδωρακόπουλος ἔστω μόνον ὅταν ὁ ἔπαινος καὶ ἡ
τιμὴ ἀπετέλει ἐκπλήρωσιν στοιχειώδους ἐπιστημονικῆς ὑποχρεώσεως;
‘Ο Ἱ. Θεοδωρακόπουλος δὲν ἔκριθη δικαίως. Ἀλλὰ ἦδη ἀντε-
λίψθησαν οἱ κριταί του, ὅτι ὅχι μόνον ὁ κρινόμενος κρίνεται ἀλλὰ
καὶ ὁ κρίνων. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου μάλιστα δικαιωματικῶς εἶναι
περισσότερον κριτής ὁ τυπικῶς κριθείσ. Καὶ ἐπειδὴ δὲν πρόκειται νὰ
λιγανηθῇ ταχέως ἡ συνάντησις τοῦ Ἱ. Θεοδωρακοπούλου μὲ τοὺς
δύο καθηγητὰς τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ νὰ χαρακτηρίσῃ μίαν μετάβα-
σιν, παρερχομένον τοῦ χρόνου θὰ καθίσταται τοῦτο διαρκῶς σιφέ-
στερον. Καὶ οἵ κριταὶ κριθήσωνται διὰ τῆς ἴδιας αὐτῶν κρίσεως.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΔΙΑΟΦΥΓΗΣ ΘΕΡΗΣΙΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ
πτν, παρεμβατική θερησία
στερεον. Καὶ οἵ κριταὶ κριθήσωνται διὰ τῆς ἴδιας αὐτῶν κρίσεως.

**‘Η Διεύθυνσις τοῦ ΑΡΧΕΙΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ
ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ δηλοῖ κατὰ παράκλησιν τοῦ
γράψαντος, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἔαυτῆς, ὅτι εὑχαρίστως θὰ δημοσιεύσῃ
οἰανδήποτε ἀπάντησιν προερχομένην ἀπὸ τὸν κ. Βορέαν ἢ τὸν
κ. Λογοθέτην ἢ ἀπὸ ἄλλο πρόσωπον τὸ δικοῖον ἥθελον οὗτοι
ὑποδείξῃ.**

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

- 1) Σελ. 2 στίχ. 4 πρόσθ. πολλοὶ μετὰ τὸ ἔχαρακτήρισαν
- 2) » » » 5 ἀντὶ ἔθεωρήθησαν οἱ γλωσσικοὶ τύποι γρ.
ἔθεωρησαν τοὺς γλωσσικοὺς τύπους
- 3) » » » 22 τὸ δμως νὰ διαγραφῇ
- 4) » 10 » 8 ἐκ τῶν κάτω μετὰ τὸ οὗτοι πρόσθ. πλὴν τοῦ
δρου τελεολογία
- 5) » 25 » 7 ἀντὶ ἐκείνου γρ. ἐπαίνου